

SMMM

STAJA GİRİŞ SINAVI

EKONOMİ (İKTİSAT)

Konu Anlatım Kitapçığı

www.smmmonline.com

+90 850 303 0436

1.ÜNİTE

TEMEL KAVRAMLAR VE ÜRETİM İMKANLARI EĞRİSİ

TEMEL KAVRAMLAR

İKTİSAT: İnsan ihtiyaçlarının sınırsız buna karşın kaynakların sınırlı olması nedeniyle, kaynakların daha verimli ve etkin bir şekilde nasıl kullanılabileceğine yönelik politikalar üretmek amacıyla geliş tirilmiş bir bilim dalıdır.

İKTİSATIN TEMEL SORUNU: Sınırlı kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılayamamasıdır.

MİKRO İKTİSAT: Birey, piyasa gibi küçük birimleri inceleyen iktisat dalıdır. (Fiyat, bireysel konular, endüstri)

MAKRO İKTİSAT: Bir bütün olarak ekonomiyi ve toplulaştırılmış insan davranışlarını inceleyen dalıdır. (Milli, genel, ulusal konular, para ve bankacılık..)

İHTİYAÇ: Karşılandığında haz karşılanmadığında ise acı ve üzüntü veren duygudur. Örneğin hasta bir kişinin ilaç ihtiyacı herkes tarafında ihtiyaç olarak kabul edilirken, zengin bir kişinin beşinci spor arabası pek çok kişi için ihtiyaç olarak değerlendirilmez. Oysa iktisat teorisinde bunların ikisi de ihtiyaçtır. İhtiyaç kavramı bireyden bireye değişiklik göstermektedir.

İHTİYAÇLAR İKİ AYRI BAŞLIKTA İNCELENİR :

- 1) **Zorunlu İhtiyaçlar:** İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için gerekli hava, su gibi gereksinimlerdir.
- 2) **Zorunlu olmayan İhtiyaçlar** (Kültürel İhtiyaçlar): Karşılanması yaşamsal olmayan ama tatmin edildikçe insanlara zevk veren eğlence, seyahat etme gibi ihtiyaçlardır.

Bu iki ihtiyaç grubu insanların yaşadıkları toplumlara, kişilerin yaşı, cinsiyeti ve dahil oldukları sınıflara göre değişebilir.

İHTİYACIN ÖZELLİKLERİ :

- İnsan ihtiyaçları sonsuzdur.
- Şiddet bakımından farklılık gösterir.
- İkame (biri yerine kullanılabirlik) edilebilirler.
- Giderildikçe şiddetleri azalır. Bazılarının şiddeti artar

MAL VE HİZMETLER

MAL: İhtiyaçları doğrudan veya dolaylı olarak karşılayan, kullanıma hazır olan her şeye (fiziksel varlıklar) mal denir.

Örnek: Gıda, giyecek gibi.

HİZMET: İhtiyaçları karşılamasına rağmen, fiziksel nitelikleri olmayan (soyut) şeylere hizmet denir.

Örnek: Eğitim, bankacılık hizmetleri gibi.

Kısaca, ihtiyaçları tatmin eden fiziksel varlıklara mal , maddi özelliği olmayan varlıklara hizmet denir.

MALLARIN SINIFLANDIRILMASI

➤ İktisadi Mal – Serbest Mal

İktisadi Mal: Sınırlı sayıda olan, elde edilebilmesi için mutlaka bedel ödenmesi ve çaba gösterilmesi gereken mallara iktisadi mal denir.

Örnek: Otomobil, kazak, ekmek, pet şişe su, damacana su gibi.

Serbest Mal: Doğada her istendiğinde bulunulabilen, sınırlı sayıda olmayan, çaba sarf etmeksizin ve bedel ödemeksizin sahip olunan mallar serbest mallardır.

Örnek: Hava, nehirdeki su.

➤ Tüketim Malı – Üretim Malı

Tüketim Malı (Nihai Mal): Tüketicinin ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan mallardır.

Örnek: yiyecek, giyecek

Üretim Malı (Sermaye Malı): Diğer üretici malı ve tüketici malının üretiminde kullanılan mallardır.

Örnek: Fırında ekmek üretmek için kullanılan un, makina gibi.

Not: Mal kullanımına bağlı olarak üretim veya tüketim malı olabilir. Otomobil gezmek için kullanılabileceği gibi, bir pazarlama elemanı tarafından da kullanılabilir. Birinci durumda otomobil tüketim malı, ikinci durumda ise üretim malıdır.

➤ İkame Mal – Tamamlayıcı Mal

İkame Mal: Bir ihtiyacı karşılamak için birbirinin yerine geçebilen (kullanılabilen) mallardır.

Örnek: Kışın ısınmak amaçlı ıhlamurun yerine sahlep, kahve yerine çay içmek gibi.

Tamamlayıcı Mal: Bir ihtiyacı karşılamak için birlikte kullanılması gereken mallardır.

Örnek: Benzin – otomobil, çay – şeker.

Tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere malları tüketmeleriyle ortaya çıkan fayda kavramı ise şöyle tanımlanır.

➤ Dayanıklı – Dayanıksız mal

Dayanıklı mal: Birden fazla kullanıldığında faydasının süreklilik gösterdiği mallardır.

Örnek: Buzdolabı, televizyon, otomobil.

Dayanıksız mal: Faydasının bir defa kullanıldığında ortadan kalktığı, aynı birimin tekrar kullanımının mümkün olmadığı mallardır.

Örnek: Çay, deterjan, ekmek gibi.

Not: İktisattaki dayanıksız mal kavramı, kolayca bozulan dayanıklı mal kavramıyla karıştırılmamalıdır. Halk dilinde kolayca bozulan ve dayanıksız diye adlandırılan bir buzdolabı iktisat sınıflandırmasında dayanıklı mal kategorisinde yer alır.

➤ Özel Mal – Kamusal Mal

Özel mal: Piyasada alınıp satılan mallardır.

Kamusal mal: Toplumun tüm üyelerinin ortak kullandığı rekabetin ve dışlamanın olmadığı mallardır.

➤ Normal Mal – Düşük Mal

Normal mal: Gelir arttığında talebi artan gelir azaldığında talebi azalan mallardır.

Düşük mal: Gelir arttığında talebi azalan mallardır.

➤ Çoğaltılabilen Mallar – Çoğaltılamayan Mallar

Çoğaltılabilen Mal: Miktarının artırılmasının mümkün olduğu mallardır.

Örnek: Otomobil, ekmek gibi.

Çoğaltılamayan Mal: Miktarının artırılmasının mümkün olmadığı mallardır.

Örnek: Değerli ressam tabloları, el yapımı otomobil, eski eserler gibi.

FAYDA: Bir malın tüketimiyle elde edilen tatmine (doyum) fayda denir. Kişiye göre değişir (Subjektiftir).

DEĞER: İktisadi mal ve hizmetlere verilen nispi öneme değer adı verilir. Kullanım değeri ve değişim (mübadele) değeri olarak ikiye ayrılır.

Kullanım Değeri: Tüketicinin bir maldan sağladığı fayda ile diğer maldan sağladığı faydayı karşılaştırdığında ortaya koyduğu nispi (oransal) önem Kullanım Değeri'dir.

Örnek: Kahve tiryakisi bir kişi, kahve ve çayın onun için önemini ifade ederken kahveyi daha fazla tercih ettiğini belirtirken aslında kahvenin nispi önemini (Kullanım değerini) ifade etmiştir.

Değişim Değeri: Bir mal veya hizmetin başka bir mal veya hizmetle değiştirilebilme oranıdır. Burada söz konusu olan mal veya hizmetin fırsat maliyetidir.

Örneğin bir buzdolabının fiyatı (1.500 milyon TL) bir fırının fiyatının (500 milyon TL) üç katı ise bir buzdolabı ile üç tane fırın satın alınabilecektir. Yani buzdolabının değişim değeri üç fırın olacaktır. Değişim değeri, kullanım değeri gibi kişiden kişiye değişmez. Herkes için aynı olan bir büyüklüktür.

Değer ile ilgili önemli bir konu da **Değer Paradoksu**'dur.

Değer Paradoksu: Suyun insan yaşamı için yaşamsal önemi olmasına karşın bedelinin çok düşük, elmasın ise yaşamsal önemi olmamasına rağmen bedelinin son derece yüksek olması Değer Paradoksu (Elmas – Su Çelişkisi) olarak tanımlanır.

İhtiyaçların karşılanması veya etkisinin hafifletilmesi amacıyla mal ve hizmetlerin kullanılmasına ise **Tüketim** denir.

Tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılanabilmesi için öncelikle malların ve hizmetlerin üretilmesi gerekir.

Üretim: Tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmetlerin ortaya çıkarılması, miktarlarının artırılması ve kıtlıklarının azaltılmasına yönelik gerçekleştirilen her türlü faaliyet **ÜRETİM**'dir. Bir başka ifade ile üretim, ihtiyaçları karşılamak üzere fayda yaratılmasıdır.

Üretim ile birlikte şekil, yer, zaman ve mülkiyet faydası yaratılır.

- 1) **Şekil Faydası:** Malların kimyevi ve fiziksel yapıları değiştirilerek yaratılır. Pamuktan, pamuklu kumaş, undan ekmek gibi.
- 2) **Yer Faydası:** Malların daha çok bulundukları yerden daha az bulundukları yere taşınarak oradaki tüketicilerin de ihtiyaçlarının sağlanması. Anamur'da üretilen muzun İstanbul ve diğer illere de dağıtılması.
- 3) **Zaman Faydası:** Malların istenildikleri zaman sunulmak üzere üretilip stoklanmalarıyla ortaya çıkar. Yazın toplanan çay yapraklarından yapılan çayın her mevsim tüketiciler tarafından kullanılması yada bir yaz sebzisinin dondurularak kışın da marketlerde kullanıma sunulabilmesi gibi.
- 4) **Mülkiyet Faydası:** Malları onlara en çok değer veren kişilere (genellikle satın alma gücüne sahip tüketicilere) ulaştırmak suretiyle yaratılır.

Üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için üretimde kullanılan kaynaklar **Üretim Faktörleri** denir.

Üretim Faktörleri Üretimden Aldıkları Paylar (Karşılıkları)

- 1) Emek (Beşeri Sermaye) – Ücret
- 2) Toprak – Rant
- 3) Sermaye – Faiz
- 4) Girişimci – Kâr

Emek: Üretimde kullanılan tüm zihinsel ve fiziksel yetenekleri kapsar.

Toprak: Tarım alanları, mineral kaynaklar, atmosferdeki gazlar, ormanlar, denizler.

Sermaye: Üretimde kullanılan her türlü alet, makine, teçhizat ve bina gibi önceden üretilmiş olan üretim araçlarını ifade eder.

Girişimci: Mal ve hizmet üretimiyle ilgili olarak diğer üretim faktörlerini (emek, toprak, sermaye) organize ederek, riski üstlenen kişidir.

Girişimcilik: Emek, toprak sermayeyi bir araya getirip organize ederek mal ve hizmet üretiminde bulunma çabası Girişimcilik'tir.

Üretim Faaliyeti gerçekleştirirken **Ekonomik Etkinlik** önem kazanır.

Ekonomik Etkinlik

Kıt kaynakların toplum refahını maksimize edecek şekilde üretim sürecine katılması ve üretilen mal ve hizmetlerin bireyler arasında adaletli olarak dağıtımının yapılması durumu ekonomik etkinlik olarak adlandırılır. Birçok etkinlik türünden bahsedilebilir.

Ekonomik Etkinliğin gerçekleştirilebilmesi için hem Üretimde Etkinlik hem de Bölüşümde Etkinlik sağlanmalıdır.

Üretimde Etkinlik: Mevcut üretim faktörleriyle maksimum üretimin gerçekleştirilmesini gösterir.

Bölüşümde Etkinlik: Üretilenlerin üretime katılanlar arasında adil dağılımının sağlanmasını gösterir.

İşbölümü: Mesleki ve teknik işbölümü olarak ikiye ayrılabilir. Mesleki işbölümü, bireylerin herhangi bir meslekte uzmanlaşmasıdır. Manav, berber, mühendis gibi. Teknik işbölümü ise işletmelerin bir malın çeşitli üretim aşamalarının birinde uzmanlaşmasını ifade eder. Örneğin kumaşı ele alırsak, ipliğin bükülmesi, kumaşın dokunması, boyanması, farklı işletmeler tarafından gerçekleştirilir.

İşbölümü ve uzmanlaşmanın ekonomiye birçok katkısı vardır. Verimliliği artırır, ölçek ekonomilerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur, değişim ekonomisinin gerçekleşmesine yardımcı olur, zaman kaybını önler ve etkinliği artırır.

Verimlilik: Üretimde kullanılan bir birim girdi başına düşen **mal ve hizmet miktarı** olarak tanımlanır.

Verimlilik = Üretim Miktarı / Girdi Miktarı

İktisatta Rolü Olan **Ekonomik Birimler** ise:

- **Hanehalkı (Tüketiciler):** Aynı çatı altında yaşayan ve ortak finansal kararlar alan kişilere denir. Tek kişi de olabilir. Aynı evde kalan öğrenciler, sahip olduğu üretim faktörlerini firmalar satanlar.
- **Firmalar:** Üretici kaynakları kullanan ve ne üretileceğine karar veren şahıs şirketlerinden devlete kadar tüm üretici birimleri kapsar.
- **Devlet:** Firmalar tarafından üretilen malların bir kısmını satın alır. Hane halkı gelirlerinin bir kısmını vergi olarak toplar. Bizzat mal ve hizmet üretiminde bulunur.
- **Dış dünya:** Bir ülkenin uluslar arası ekonomik ilişkileriyle ilgili taraflardan tüketiciler, firmalar ve devletleri kapsar.

➤ ÜRETİM

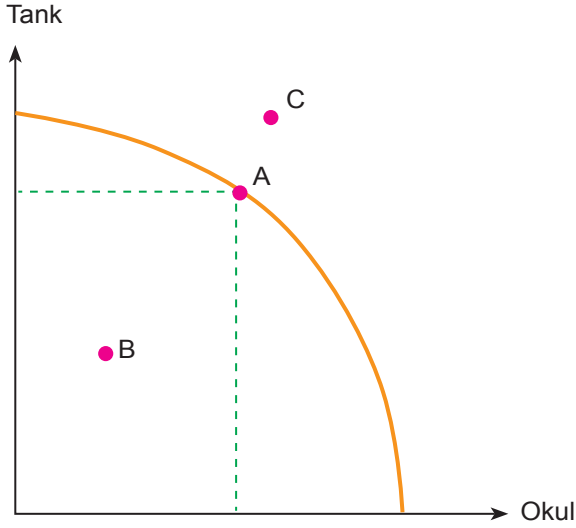
Mal ve hizmetin yapılması, elde edilmesi taşınması ve saklanmasıdır. Şekil faydası, yer faydası, zaman faydası ve mülkiyet faydası yaratır.

ÜRETİM İMKANLARI EĞRİSİ (DÖNÜŞÜM EĞRİSİ)

Üretim kaynakları ve teknoloji sabitken, sınırlı kaynaklarla üretilebilecek maksimum mal ve hizmet miktarını gösterir.

Bir başka ifadeyle;

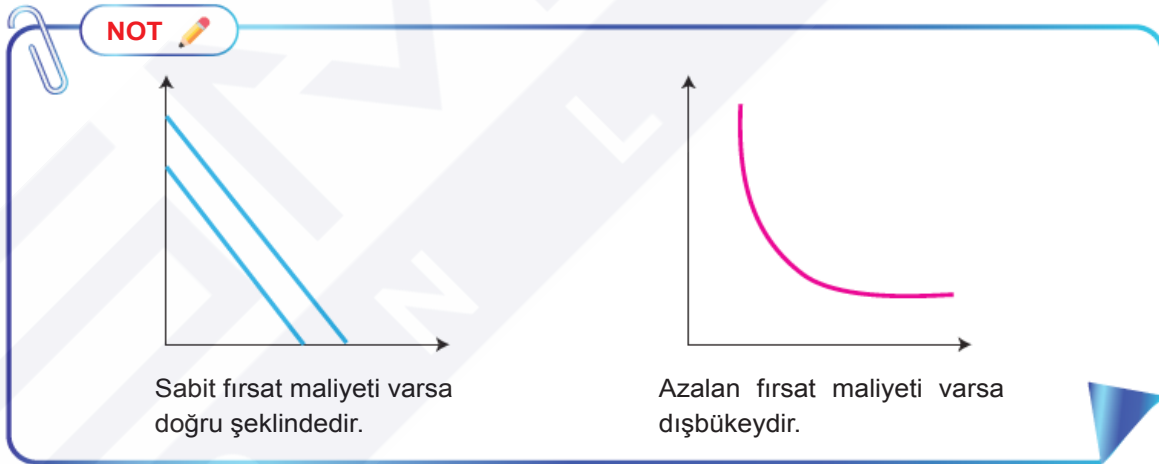
Üretim Olanakları Eğrisi (ÜOE) üretilmesi olanaklı olabilecek ve olamayacak mal ve hizmet bileşimleri arasındaki sınırı işaret etmektedir.

- A noktası kaynakların tam kullanımı ile (tam istihdam) elde edilen maksimum ürün miktarını gösterir.
- B noktası eksik kaynak kullanımı ile (eksik istihdam) elde edilen ürün miktarını gösterir
- C noktası mevcut kaynaklarla ulaşılamayan noktadır.

Özellikleri

- Orijine göre içbükeydir. Sebebi artan fırsat maliyetidir.
- Fırsat Maliyeti:** Bir kararı verirken vazgeçilen başka bir karardır. Artan fırsat maliyeti: bir maldan daha fazla üretilmesi için diğer maldan artan miktarlarda vazgeçilmesidir.
- Eğri sağa doğru kaydıkcça büyüme, sola doğru kaydıkcça daralma olarak yorumlanır.

Marjinal Dönüşüm Oranı (MRT) :

Üretim imkanları eğrisinin eğimidir. Bir maldan 1 adet fazla üretmek için diğer maldan ne kadar vazgeçildiğini gösterir.

Formülü: $\frac{\text{vazgeçilen mal miktarı}}{\text{artırılan mal miktarı}}$

Formülü: $MRT = \Delta Y / \Delta X$

2. ÜNİTE

TÜKETİCİ VE ÜRETİCİ DENGESİ

TÜKETİCİ DENGESİ

Tüketicinin en yüksek faydaya ulaştığı durumdur.

Fayda: Bir malın tüketiminden elde edilen doyumdur.

Tüketici teorisi, tüketici davranışları ve talep kanunu ile ilgilenmektedir. Tüketiciler sınırlı paralarıyla tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Bunu yaparken birçok seçenek arasından belirli mal gruplarına yönelmeleri ise en fazla fayda düzeyini sağlama amacına yönelik bir tüketici davranışıdır.

Fayda (Yarar): Bireylerin mal ve hizmet tüketmeleri sonucu elde ettikleri haz ve tatmin duygusuna fayda denir. Bir başka tanım ise, malların insan ihtiyaçlarını karşılama özelliğidir.

Faydanın Ölçülebilirliği Sorunu

- Fayda kavramı soyut bir kavramdır. Faydanın ölçülüp, ölçülemeyeceği konusu hakkında İktisatçılar uzun tartışmalar yapmışlar ve neticede iki farklı ölçüm yöntemi geliştirmişlerdir.
- Bu iki farklı ölçüm yöntemi olan kardinalist (sayısal) ve ordinalist (sıralamalı) yaklaşımlar farklı görüşler öne sürmüşlerdir.
- Kardinal fayda yöntemi, iktisat biliminin yeni gelişmeye başladığı dönemlerde ortaya konulan bir yaklaşımdır, aşırı iddialı varsayımlara sahip ve gerçeklerden uzak bir yöntem olduğundan günümüzde kabul görmemektedir.
- Ordinal fayda yönteminin ise daha gerçekçi varsayımları vardır ve günümüzün modern iktisat biliminin kabul ettiği yaklaşımdır.

Tüketici dengesini kardinal ve ordinal fayda yaklaşımına göre inceleyebiliriz.

1. Kardinal Faydacılar (Sayısalcılar, Kardinalistler):

- Faydanın ölçülebileceğini ve objektif olduğunu savunurlar, bir maldan aynı miktarda tüketen herkes aynı faydayı elde eder.
- Tüketimden elde edilen fayda sayısal olarak ölçülebilir.
- Tüketici dengesini marjinal fayda ile açıklarlar.
- Faydanın ölçü birimi utildir (util İngilizce utility kelimesinden gelmekte ve fayda anlamı taşımaktadır).
- Kardinal yaklaşımın savunuculuğunu klasik iktisatçılardan **Jevons, Gosson, Walras** gibi isimler yapmıştır.
- Faydanın ölçülebilir olduğunu ifade eden kardinal yaklaşımın temeli toplam fayda, marjinal fayda ve azalan marjinal fayda kavramlarına dayanmaktadır.

2. Ordinal Faydacılar (Sırasalcılar, Ordinalistler):

Kardinal fayda yaklaşımının gerçeklerden uzak, zorlamaya dayalı varsayımları iktisatçılar tarafından eleştirilmiş ve soyut olan fayda kavramının sayısal ölçümü düşüncesinin gerçek dışı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun üzerine gerçeklere daha uygun olan bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Önemli ordinalist iktisatçılar arasında Edgeworth, Antonelli ve Fisher gösterilebilir.

- Ordinal fayda yaklaşımına göre faydanın sayısal olarak ölçülemeyeceği, ancak tüketicinin mallardan elde edeceği faydaları sıralamaya tabi tutabileceği iddia edilmektedir.
- Ayrıca malların faydası objektif değil, sübjektiftir, yani kişiden kişiye ve aynı kişi için tüketim zamanına göre malların faydası değişiklik gösterebilir.
- Bir malın tüketimi diğer malın faydasını etkiler.
- Tüketici dengesini, farksızlık eğrisi ve bütçe doğrusu ile açıklarlar.

KARDİNAL FAYDA YAKLAŞIMI:

Faydanın ölçüleceğini varsayar. Denge; her mala harcanan son liralara marjinal faydalarının eşit olduğu noktadır.

$$\frac{\text{X malının Marjinal Faydası (MU}_x\text{)}}{\text{X malının Fiyatı (P}_x\text{)}} = \frac{\text{Y malının Marjinal Faydası (MU}_y\text{)}}{\text{Y malının Fiyatı (P}_y\text{)}}$$

Toplam Fayda (ΔTU_x):

Bir malın tüm birimlerinden elde edilen toplam doyumdur.

Marjinal fayda (MU):

Bir malın son biriminden elde edilen faydadır. Ek birim tüketimden dolayı toplam faydada meydana gelen değişimdir.

$$MU_x = \frac{\Delta TU_x}{\Delta Q_x}$$

ΔTU_x : X malının toplam faydasındaki değişimi;

ΔQ_x : X malının tüketim miktarındaki değişimi;

MU_x : X malının marjinal faydasını gösterir.

Azalan marjinal fayda yasası: Bir malın tüketimi arttıkça toplam faydanın giderek azalarak artmasıdır.

Tüketim miktarı	Toplam Fayda (TU)	Marjinal Fayda (MU)
0	0	—
1	50	50
2	75	25
3	90	15
4	90	0
5	85	-5

NOT: Toplam fayda fonksiyonunun türevi marjinal faydayı verir. Marjinal faydanın sıfıra eşitlendiğinde bulunan miktar da dengeyi verir.

1

1. Bir tüketici X malı tüketiminden fayda sağladığına ve bu tüketicinin fayda fonksiyonu $U(X) = X^2 + 3X + 8$ şeklinde verildiğine göre marjinal fayda fonksiyonu aşağıdakilerden hangisidir?

A) $5 + 2x$ B) $2 + 3x$ C) $2 + 4x$ D) $5 + 4x$ E) $3 + 8x$

Çözüm: Toplam faydanın türevini alırsak marjinal faydasını bulmuş oluruz.

Marjinal fayda $MU = 2 + 3x$ olur.

Toplam fayda maksimum olduğu noktada marjinal fayda sıfırdır. Aynı zamanda bu noktada toplam fayda fonksiyonunun eğimi (türevi) de sıfırdır.

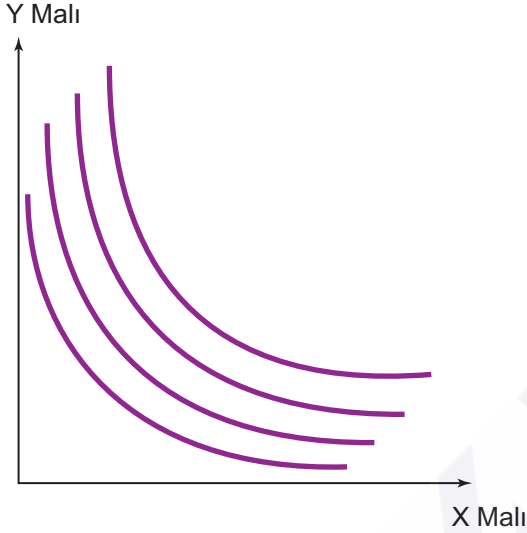
ORDİNAL FAYDA YAKLAŞIMI:

Faydanın ölçülemeyeceğini, sıralanabileceğini savunur. Farksızlık (kayıtsızlık) eğrisi ile bütçe doğrusunu kullanır.

Tüketici dengesinin varsayımları:

- Gelir, mal fiyatları sabittir.
- Azalan marjinal fayda ilkesi geçerlidir.

Kayıtsızlık Eğrileri: Tüketicie belli bir toplam faydayı sağlayan tüketim bileşimlerinin geometrik yeridir.

Özellikleri

- I. Tüketicie eşit toplam faydayı sağlayan farklı mal bileşimlerini gösterir.
- II. Orijinden uzaklaştıkça fayda artar.
- III. Birbirleri ve eksenleri kesmezler.
- IV. Orijine göre dışbükeydirler. Bunun sebebi azalan marjinal ikame oranıdır.
- V. Negatif azalandırlar.

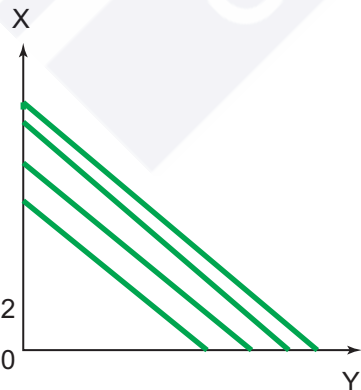
Marjinal İkame Oranı: Bir maldan bir birim tüketildiğinde diğer malın tüketiminden ne kadar vazgeçildiğini gösterir.

Marjinal ikame oranı kayıtsızlık eğrisinin eğimidir.

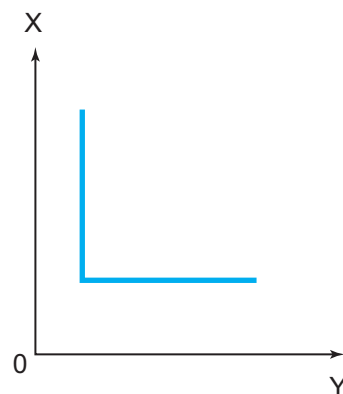
$$\frac{\text{Y malındaki değişme}}{\text{X malındaki değişme}}$$

şeklinde hesaplanır.

İkame mallarda kayıtsızlık eğrisi

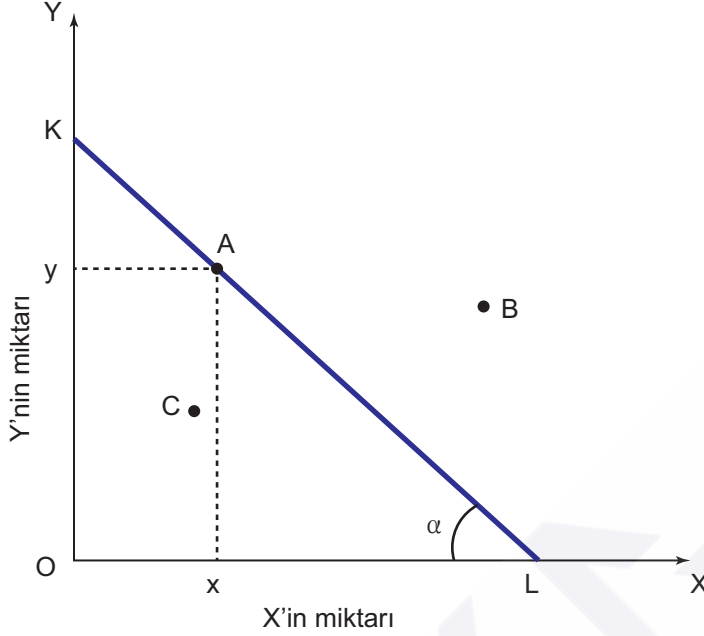

Tamamlayıcı mallarda kayıtsızlık eğrisi

BÜTÇE DOĞRUSU

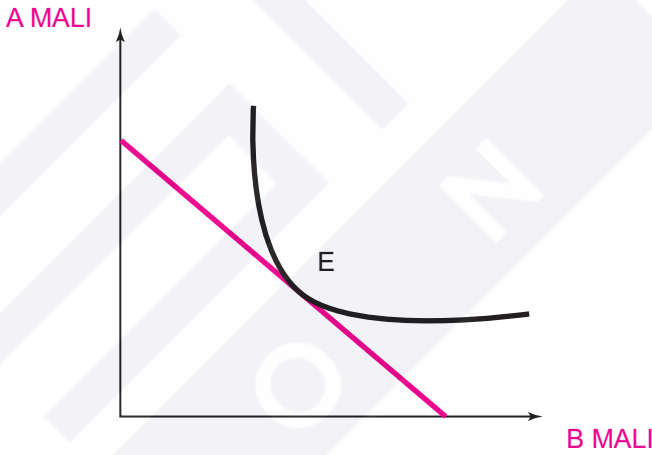
Tüketicinin belirli geliriyle, X ve Y gibi iki tüketim malından piyasada satın alabileceği çeşitli bileşimleri gösteren bir doğrudur. Koordinat eksenlerinden birinde mallardan birinin, diğerinde ötekinin miktarları gösterildiğinde, bütçe doğrusu iki eksenı kesen düz bir doğru biçiminde olur.

Bütçe doğrusu

ORDİNAL FAYDACILARA GÖRE DENGİ

Kayıtsızlık eğrisinin bütçe doğrusuna teğet olduğu nokta tüketici dengesidir.

➤ ÜRETİCİ DENGESİ

Üretim: Emek, doğal kaynaklar, sermaye ve girişimcilik faktörlerinin mal ve hizmetlere dönüştürülmesi faaliyetidir.

Sermaye (K): İnsan eliyle yaratılan, insana yardımcı olan ve emeğin verimliliğini arttıran her türlü üretilmiş üretim unsurudur. Makineler, fabrika binaları, yollar gibi.

Emek (L): Üretim için harcanan fikrî ve bedenî insan çabasıdır. Bazı çabalar kol gücüne dayanırken bazılarında ise fikir gücü temeldir. Çiftçinin ve mühendisin üretim için harcadıkları çaba emektir.

Toprak (N): Üretilmemiş, önceden var olan ve doğanın kapsadığı her türlü unsuru içine alan üretim faktörüdür. Yer altı ve yer üstü kaynakları toprak kapsamına girmektedir.

Girişim (E): Toprak, emek ve sermayeyi üretim sürecinde bir araya getiren unsurdur. Üretimi organize eden kişiye müteşebbis (girişimci) denir.

Üretim Fonksiyonu;

Üretim teknolojisi veri iken, zaman birimi başına kullanılacak belirli girdi miktarları ile elde edilecek azami ürün miktarları arasındaki ilişkidir.

Üretim Fonksiyonu : $Q = f(K, L, N, E)$

Q: ürün miktarı (çıkıtı)

K: Sermaye, **L:** Emek, **N:** Doğa, toprak, **E:** Girişimci (Girdiler)

ÜRETİMDE DÖNEMLER

Firmanın üretim düzeyini arttırabilmek veya azaltabilmek için tüm faktörleri değiştirebilecek kadar zamanı olup olmamasına göre, üretim dönemi kısa ve uzun dönem olmak üzere ikiye ayrılır.

1- Kısa dönem, firmanın sadece tek bir üretim faktörünü değiştirerek, üretimini artırıp, azaltabileceği bir dönem ifade etmektedir. Firmalar değişken faktörleri (girdileri) üretim esnasında değiştirebilirler. Sabit faktörlerin kısa dönemde değiştirilebilmesi ise mümkün değildir. Çoğu firma için emek değişken bir girdi iken sermaye, toprak gibi girdiler sabit girdilerdir.

$Q = f(L, K, N, E)$

Değişken girdinin yarattığı 3 üretim büyüklüğü ortaya çıkar:

Toplam Ürün (TPL), (TPP):

Değişken girdi miktarının arttırılmasına bağlı olarak, elde edilen çıktıya toplam ürün denir ve TP ile gösterilir.

Ortalama Ürün (APL), (APPL):

Emek birimi başına elde edilen ürün miktarıdır. Bu, toplam fiziki ürünün kullanılan emek miktarına oranlanmasıdır.

$APP = TPP / L$

Marjinal Ürün (MPL), (MPPL):

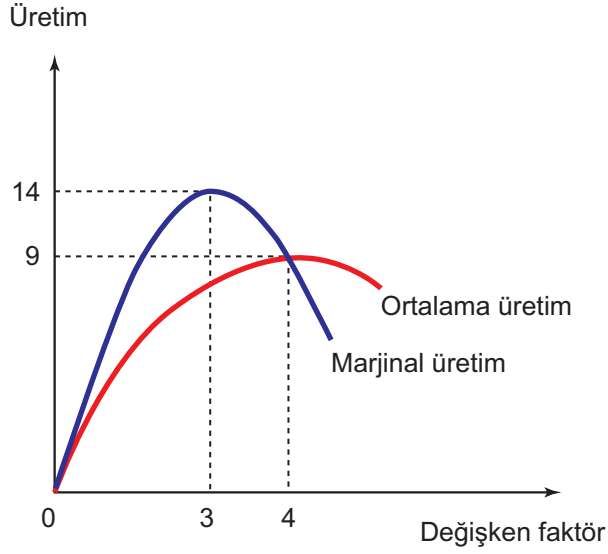
Emek miktarındaki bir birimlik değişimin toplam ürün miktarında meydana getirdiği değişimdir.

$MPL = \Delta TP / \Delta L$

Değişken girdi arttıkça toplam ürün önce artarak artar, sonra azalarak artış göstermeye başlar. Maksimum düzeye ulaştıktan sonra ise artarak azalmaya başlar.

Toplam ürünün artarak arttığı kısımda ihtisaslaşma ve iş bölümünün yarattığı verimlilik artışı yer alırken azalarak arttığı kısımda ise azalan verimler yasası işlemeye başlar. TP L'nin maksimum olduğu noktadan sonra değişken girdi arttırılırsa mutlak azalan verimler yasası işler.

AZALAN VERİMLER YASASI: Kısa dönemde üretimi arttırmak için değişken faktör miktarı arttırıldığında, değişken faktörlerin verimi giderek azaldığından azalan verimler kanunu geçerli olur.

TPP: Toplam fiziki ürün

APP: Ortalama fiziki ürün

MPP: Marjinal fiziki ürün

Aralarındaki önemli ilişki ;

- Toplam, ortalama ve marjinal ürün eğrileri önce artar daha sonra azalırlar. Azalmalarının sebebi azalan verimlerdir.
- Marjinal ürün ortalama üründen büyük iken, marjinal ve ortalama ürün artandır.
- Marjinal ürün ortalama üründen küçük iken, marjinal ve ortalama ürün azalandır.

2- Uzun Dönemde Üretim

Firmanın tüm üretim faktörlerini değiştirebilecek kadar bir zamana sahip olduğu üretim dönemidir. Firma bu dönemde üretim ölçeğinin verimini, ölçeğe göre getiriyi saptayabilmektedir.

- Girdilerdeki artış oranı < üretimdeki artış oranı ise, Ölçeğe göre artan getiri vardır.
- Girdilerdeki artış oranı > üretimdeki artış oranı ise, Ölçeğe göre azalan getiri vardır.
- Girdilerdeki artış oranı = üretimdeki artış oranı ise, Ölçeğe göre sabit getiri vardır.

3.ÜNİTE

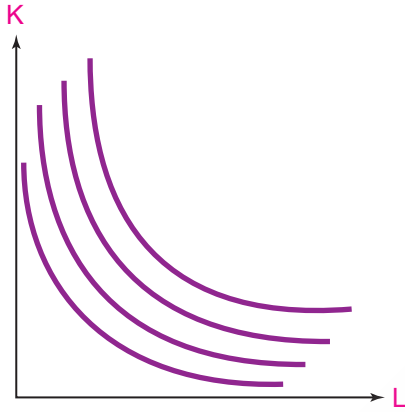
TALEP VE ARZ ESNEKLİKLERİ

ÜRETİCİ DENGESİ

Toplam ürünün maksimum marjinal ürünün sıfır olduğu noktadır. Başka bir ifade ile, eş ürün eğrisinin eş maliyet doğrusuna teğet oldu noktadır.

EŞ ÜRÜN EĞRİSİ

Üreticiye aynı üretim düzeyini sağlayan iki faktörün (emek ve sermaye) farklı bileşimlerinin geometrik yeri olup üreticileri ilgilendiren eğrileridir.

Eş ürün eğrilerinin özellikleri

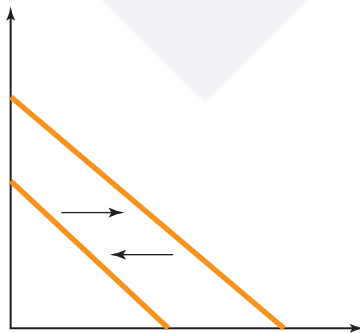
1. Orijine göre dış bükeydir. Bunun sebebi azalan marjinal teknik ikame oranıdır.
2. Birbirlerini ve eksenleri kesmezler
3. Orijinden uzaklaştıkça elde edilen ürün artar
4. Negatif eğimlidir.
5. Üzerlerindeki her noktada aynı ürün miktarını gösterir.

Marjinal Teknik İkame Oranı: Firmanın aynı eş ürün eğrisi üzerinde bir birim daha fazla emek girdisi kullanmak için vazgeçmeye razı olduğu sermaye miktarına marjinal teknik ikame oranı (MRTS)denir.

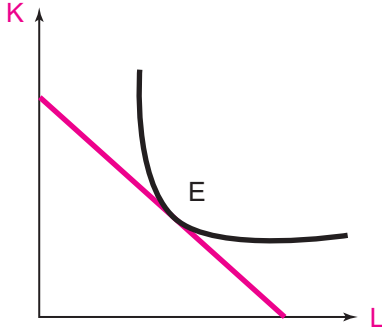
$$MRTS = - \Delta K / \Delta L$$

EŞ MALİYET DOĞRUSU

Girdilerin fiyatı veri iken üreticinin sabit harcama olanağının tamamını kullandığında satın alabileceği girdi bileşimlerini, satın alamayacağı girdi bileşimlerinden ayıran noktaların geometrik yeridir.

ÜRETİCİ DENGESİ: Eş ürün eğrisinin, eş maliyet doğrusuna teğet olduğu noktadır.

MALİYETLER

Açık (Muhasebe) maliyetler: Bir firmanın üretim faaliyeti ile ilgili olarak firma sahibi dışında kaynakları kullandığı kişi veya firmalara yaptığı doğrudan ödemelerdir, emek, makine, hammadde ve ara mal gibi girdiler için firmanın kasasından çıkan paraların toplamı açık maliyeti oluşturur.

Örtük maliyetler: Firma sahiplerinin firmanın üretimi için kullandıkları kendi kaynaklarının fırsat maliyetlerinden oluşur.

KISA DÖNEM ÜRETİM MALİYETLERİ

Toplam Maliyet: Toplam maliyeti toplam sabit maliyet ve toplam değişken maliyet olarak ikiye ayırılır.

$$TC = TFC + TVC$$

Toplam Sabit Maliyet (TFC): Üretim yapılmasa bile katlanılan maliyettir. (kira, vergi, amortisman...vb)

Toplam Değişken Maliyet: Üretimle beraber artan maliyetlerdir.

(İşçilik, hammadde, enerji ...vb)

Ortalama Maliyetler: Toplam maliyet kavramının çıktıya bölünmesidir

Ortalama Sabit Maliyet (AFC): Ürünün birim başına sabit maliyeti olup şu formülle ifade edilir.

$$AFC = TFC / Q$$

Ortalama Değişken Maliyet (AVC): Ürünün birim başına değişken maliyetidir.

$$AVC = TVC / Q$$

Marjinal Maliyet (MC): Üretim miktarını bir birim arttırdığımızda toplam maliyette meydana gelen değişimdir.

NOT: Marjinal maliyet, Toplam maliyet fonksiyonunun birinci türevi veya toplam maliyet eğrisine bir noktada çizilen teğetin eğimidir.

2

2. Bir malın üretilme sürecinde sabit maliyet 24 birimdir. Üretilen her bir ilave malın maliyeti de 2 birimdir.

Buna göre, 4 birim malı üreten bir firmanın ortalama toplam maliyeti aşağıdakilerden hangisine eşit olur?

- A) 2   B) 4   **C) 8**   D) 16   E) 3

Çözüm: Ortalama toplam maliyet: Toplam maliyet / üretim miktarı

(Toplam maliyet: Toplam sabit maliyet + Toplam değişken maliyet)

Toplam maliyet: $24 + (2 \times 4) = 24 + 8 = 32$ olur.

Ortalama toplam maliyet: $32/4 = 8$ olur.

3

3. $TC = 4Q^2 + 80Q + 120$ şeklinde verilen toplam maliyet fonksiyonundan hareketle marjinal maliyeti fonksiyonunu yazınız.

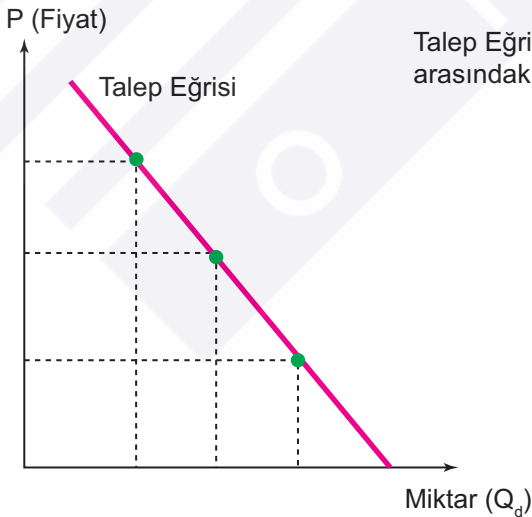
Çözüm: Marjinal maliyet toplam maliyet fonksiyonunun türevidir.

$MC = 8Q + 80$ olur.

TALEP

Bir mal ya da hizmete karşı duyulan istekle belli bir fiyatta o mal ya da hizmete sahip olmak için gerekli ödeme kabiliyetinin birleşmesidir.

Talep Kanunu: Bir malın fiyatı ile talep edilen miktarı arasındaki negatif ilişkiyi ifade eder. Bu kanun İkame Etkisi Ve Gelir Etkisi sonucu oluşur.

Özellikleri**Talebi sola kaydıran durumlar:**

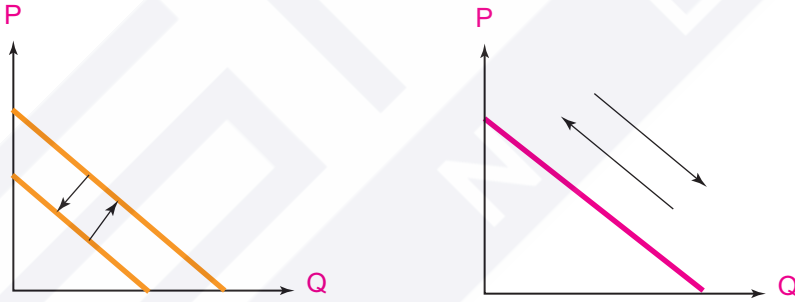
- Normal mallarda gelirin azalması
- Düşük mallarda gelirin artması
- Tamamlayıcı malın fiyatının artması
- İkame malın fiyatının düşmesi
- Zevk ve tercihlerin malın aleyhine gelişmesi
- Fiyatın düşeceği beklentisi
- Tüketici sayısının azalması

Talebi sağa kaydıran durumlar:

- Normal mallarda gelirin artması
- Düşük mallarda gelirin azalması
- Tamamlayıcı malın fiyatının düşmesi
- İkame malın fiyatının artması
- Zevk ve tercihlerin malın lehine gelişmesi
- Fiyatın yükseleceği beklentisi
- Tüketici sayısının artması

Malın fiyatındaki değişme eğri üzerinde hareket meydana getirir, sağa ya da sola doğru bir kayma meydana getirmez.

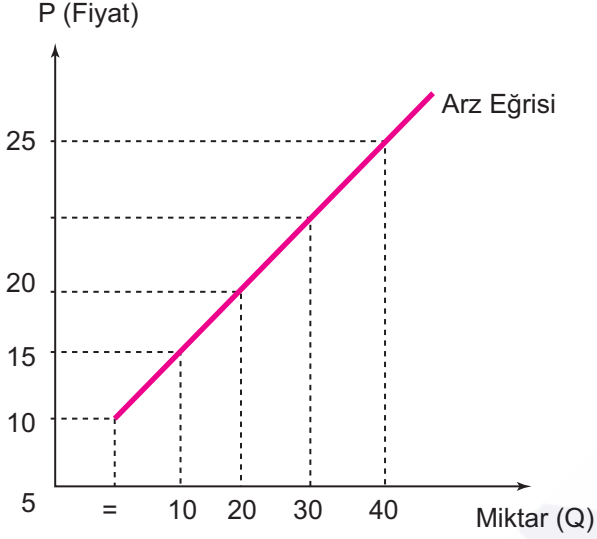
Fiyat dışındaki faktörler, talebi olumlu etkilerse sağa, olumsuz etkilerse sola doğru kayar.

ARZ

Bir mal veya hizmetin arzı, diğer değişkenler sabitken, belli bir zaman diliminde piyasada üreticilerin değişik fiyat düzeylerinde satmaya hazır oldukları mal ve hizmet miktarını ifade eder.

Arz Kanunu: Diğer etkenler sabit kalmak üzere arz edilen miktar ile fiyat arasında pozitif bir ilişki vardır.

Özellikleri**Arzı sola kaydıran durumlar:**

- Girdi fiyatlarının artması
- Diğer malların fiyatının artması
- Teknolojik gerileme
- Vergilerin artması
- Sübvansiyonların azalması
- Fiyatın yükseleceği beklentisi
- Firma sayısının azalması

Arzı sağa kaydıran durumlar:

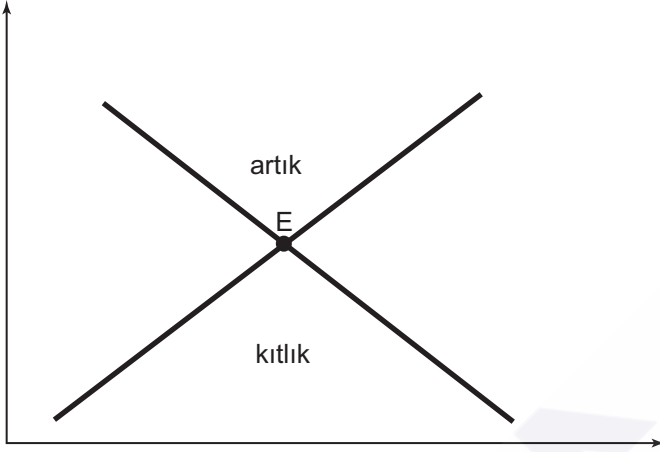
- Girdi fiyatlarının düşmesi
- Diğer malların fiyatının düşmesi
- Teknolojik gelişme
- Vergilerin düşmesi
- Sübvansiyonların artması
- Fiyatın düşeceği beklentisi
- Firma sayısının artması

PİYASA DENGESİ

Arz ve talebin kesiştiği nokta denge noktasıdır. Bu noktadaki fiyata denge fiyatı bu noktadaki miktara denge işlem hacmi denir. Bir aşka deyişle arz ve talep fonksiyonlarının eşitlendiği yerdir.

Kıtlık (Talep fazlası): Denge fiyatının altındaki bir fiyatta talebin arzı aşmasıdır.

Artık (Arz fazlası): Denge fiyatının üstündeki bir fiyatta arzın talebi aşmasıdır.

4

4. Bir mala ilişkin talep ve arz fonksiyonları sırasıyla $Q_d = 60 - 5p$, $Q_s = -30 + 25p$ biçiminde verilmektedir.

Bu mala ilişkin denge fiyat ve miktar değerlerinin (p,q) kombinasyonları aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) (1,55)   B) (3,30)   **C) (3,45)**   D) (5,15)   E) (5,35)

Çözüm: Denge noktasında arz ve talep fonksiyonları birbirine eşittir. O halde;

$60 - 5p = -30 + 25p$ ise $90 = 30p$ olur. $p = 3$ her iki denklemden birinde p yerine 3 yazarak Q bulunur.

$60 - 5p = Q$ ise $60 - 5(3) = 45$ tir. Cevap C dir.

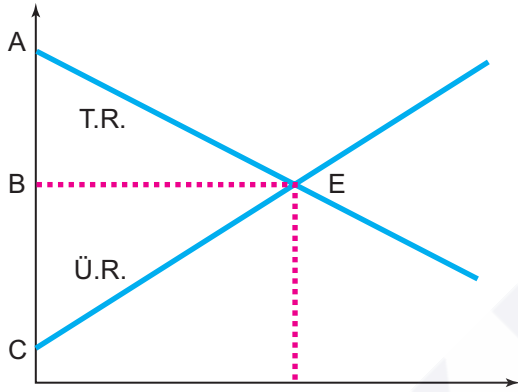
TÜKETİCİ VE ÜRETİCİ ARTIĞI

Tüketici Artığı:

Tüketicinin bir mal için ödemeyi arzu ettiği fiyat ile gerçekte satın aldığı fiyat arasındaki farktır. Yani talep eğrisi altında ve piyasa fiyatı üzerindeki alan tüketici artığıdır.

Üretici Artığı:

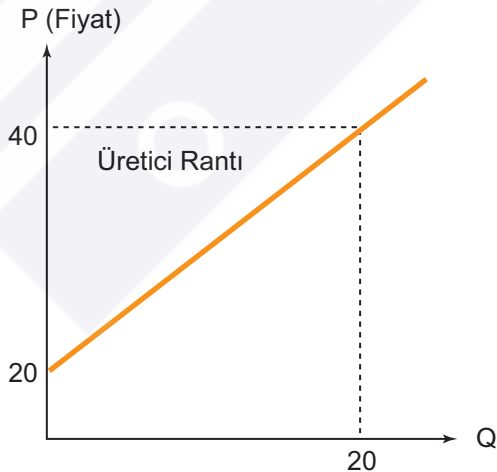
Üreticilerin her ilave birimi üretmek için kabul etmeye hazır oldukları minimum fiyatlarla piyasada oluşan denge fiyatı arasındaki farkların toplamıdır. Yani arz eğrisi üzerinde ve piyasa fiyatı altında kalan alan üretici artığıdır.

5

5. Piyasa arz fonksiyonu, $P = 20 + Q$; piyasa fiyatının 40 olduğu bir durumda üretici artığı kaçtır?

Çözüm: Üretici artığını hesaplamak için verilen arz fonksiyonu ve piyasa fiyatından yararlanabiliriz;

$P = 20 + Q$ ise $Q = P - 20$ olur. ($P=40$ iken $Q=20$) $Q=0$ iken P 'yi hesaplarsak 20 olur.

Üçgenin alanı: Kenar x Yükseklik / 2

$$20 \times 20 / 2 = 200$$

ESNEKLİK

Bir ekonomik değişkenin bir başka ekonomik değişkene karşı olan duyarlılığının ölçüsüdür.

Talep Esnekliği 3'e Ayrılır:

1. Talebin Fiyat Esnekliği
2. Talebin Gelir Esnekliği
3. Talebin Çapraz Esnekliği

1. Talebin Fiyat Esnekliği:

Bir malın fiyatı değiştiğinde, talep edilen mal miktarında meydana gelen değişikliğin ölçüsüdür. Malın talep miktarındaki yüzde değişimin malın fiyatındaki yüzde değişime oranıdır.

$$\text{Talebin fiyat esnekliği} = (E_d) \frac{\text{Talep miktarındaki yüzde değişme}}{\text{Fiyattaki yüzde değişme}}$$

6

6. Fiyatta %5 artış olduğunda, talep miktarı %6 düşüyor ise; talebin fiyat esnekliği kaçtır?

Çözüm: $-\%6 / \%5 = -1.2$

Talebin Fiyat Esnekliği Yorumları

$E_d = 0$ Hiç esnek olmayan talep (tam inelastik talep): Malın fiyatında yüzde değişime rağmen, talep miktarında herhangi bir yüzde değişim olmamasıdır.

$E_d = 1$ Birim esnek talep: Malın fiyatındaki yüzde değişim ile talep miktarındaki yüzde değişimin eşit olmasıdır.

$0 < E_d < 1$ Esnek olmayan talep (inelastik talep): Malın fiyatındaki yüzde değişimin talep miktarındaki yüzde değişimden fazla olmasıdır.

$1 < E_d < \infty$ Esnek talep (elastik talep): Talep miktarındaki yüzde değişimin malın fiyatındaki yüzde değişimden fazla olmasıdır.

$E_d = \infty$ Sonsuz esnek talep (tam esnek talep): Fiyatta herhangi bir yüzde değişim olmamasıdır, yani tek bir fiyattan sonsuz miktarda mal alınıp satılmasıdır.

Esnekliğin talep fonksiyonu üzerinden hesaplanması: Eğim x fiyat / miktar şeklindedir

7

7. Bir mala ait talep fonksiyonu $Q = 70 - 4P$, malın fiyatı 5 TL ise talebin fiyat esnekliği kaçtır?

Çözüm: Talep fonksiyonunun eğimi P'nin önündeki katsayıdır yani -4 tür. Fiyat 5 TL iken denklemden miktarı bulabiliriz.

$$Q = 70 - 4(5) = 70 - 20 = 50 \text{ olur.}$$

Esneklik: Eğim x fiyat / miktar formülünü kullanırsak;

$$-4 \times 5/50 = -0.4 \text{ olur.}$$

2. Talebin Gelir Esnekliği

Tüketicinin geliri değiştiğinde, talep edilen mal miktarında meydana gelecek değişikliğin ölçüsüdür. Talep miktarındaki yüzde değişimin tüketici gelirindeki yüzde değişime oranıdır.

Talebin gelir esnekliği pozitif işaretlidir yani ekonomik birimlerin geliri arttıkça daha fazla mal ve hizmet tercih edeceklerdir.

$$\epsilon_{Q,I} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \times 100\%}{\frac{\Delta I}{I} \times 100\%} \quad \epsilon_{Q,I} = \frac{\Delta Q}{\Delta I} \frac{I}{Q}$$

Talebin Gelir Esnekliği Yorumları

Normal Mallar: Gelir esnekliği pozitif ($E > 0$) olan mallardır. Tüketicinin geliri arttıkça talebi artar, geliri azaldıkça talebi azalır.

Fakir (Düşük – Giffen) Mallar: Gelir esnekliği negatif ($E < 0$) olan mallardır. Tüketicinin geliri arttıkça talebi azalır, geliri azaldıkça talebi artar.

Örnek: Ekmek.

Lüks ve Kültürel Mallar: Gelir esnekliği 1'den büyük ($E > 1$) olan mallardır. Tüketicinin geliri arttıkça bu mallara olan talebi daha fazla artmaktadır.

Zorunlu Mallar: Gelir esnekliği 1'den küçük ($E < 1$) olan mallardır. Tüketicinin geliri arttığı halde bu mallara olan talebi daha az artmaktadır.

3. Talebin Çapraz Esnekliği

Bir malın fiyatı değiştiğinde diğer malın talep miktarında meydana gelecek değişikliğin ölçüsüdür. Diğer malın talep miktarındaki yüzde değişimin, söz konusu malın fiyatındaki yüzde değişime oranıdır.

$$\epsilon_{Q_i, P_j} = \frac{\frac{\Delta Q_i}{Q_i} \times 100\%}{\frac{\Delta P_j}{P_j} \times 100\%} \quad \epsilon_{Q_i, P_j} = \frac{\Delta Q_i}{\Delta P_j} \frac{P_j}{Q_i}$$

Talebin Çapraz Esnekliği Türleri

İkame Mallar: Çapraz esnekliği pozitif ($E > 0$) olan mallardır. (A) malının fiyatı yükseldiğinde (düştüğünde) (B) malına olan talep artıyor (azalıyor) ise A ve B ikame mallardır.

Örnek: Mandalina fiyatı – portakal talebi

Tamamlayıcı Mallar: Çapraz esnekliği negatif ($E < 0$) olan mallardır. (A) malının fiyatı düştüğünde (yükseldiğinde), (B) malına olan talebi artıyor (azalıyor) ise A ve B tamamlayıcı mallardır.

Örnek: Benzin fiyatı – araba talebi.

ESNEKLİK İLE VERGİ YANSIMASI İLİŞKİSİ

Vergi yansması: Fiyat mekanizması yoluyla vergi yükünün başkasına aktarılmasıdır.

$E_d = 0$ ise tamamını tüketici öder

$E_d = \infty$ ise tamamını üretici öder

Talep esnekliği > Arz esnekliği verginin çoğunu üretici öder.

Arz esnekliği > Talep esnekliği verginin çoğunu tüketici öder.

Talep esnekliği = Arz esnekliği vergiyi eşit paylaşırlar.

4. ÜNİTE

PİYASALAR

PİYASALAR

Tam Rekabet Piyasası: Tam rekabet piyasası, firmaların fiyatlar üzerinde etkili olmadıkları için maliyetlerini kısımaya çalıştıkları, her firmanın en düşük maliyette ve atıl kaynak yaratmadan kaliteli üretim yapmaya çalıştığı, kaynakların en etkin kullanıldığı piyasadır.

Piyananın özellikleri şunlardır;

- Piyasada çok sayıda alıcı ve satıcının olması (Atomize olma)
- Malın homojen olması (Homojenlik)
- Alıcı ve satıcıların piyasa hakkında tam bilgiye sahip olmaları (Şeffaflık)
- Piyasaya giriş ve çıkışların serbest olması. (Mobilité)

Tam rekabet piyasasında tüm firmalar aynı malı üretip sattıklarından reklam yapmazlar, bu durumda maliyetler daha düşüktür. Ayrıca firmalar tek başlarına fiyat belirleyemezler, firmalar fiyat kabullenicidir. Bu piyasaya kusursuz piyasa da denmektedir.

Bu piyasada fiyat her zaman marjinal gelir ve ortalama gelire eşittir. Fiyatın sabitliği hesaba katıldığında talep eğrisinin esnekliği her noktasında sonsuzdur.

D = TALEP P = FİYAT MR = MARJİNAL GELİR AR = ORTALAMA GELİR

TAM REKABET PİYASASI ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ

- **Firmanın karşı karşıya olduğu talep eğrisi sonsuz esnek bir doğrudur.**

Firma için tek fiyat vardır ve bu fiyat, marjinal gelir ile ortalama gelire eşittir çünkü hiçbir firma tek başına fiyatı belirleyemez, veri kabul etmek zorundadır.

- **Firmanın kısa dönem denge (maksimum kar) koşulu:**

Marjinal Gelir (MR) = Marjinal Maliyet (MC)

Uzun dönemde firmaların piyasaya girişi ve piyasadan çıkışı serbest olduğundan firma uzun dönemde normal kâr yapar.

- **Başa baş (ne kâr ne zarar) koşulu:**

Toplam Hasılat (TR) = Toplam Maliyet (TC) Ortalama Hasılat (AR) = Ortalama Maliyet (AC)

- **Kapatma koşulu:**

Fiyat (P) = Ortalama Değişken Maliyet (AVC)

Firmanın kısa dönem arz eğrisi, marjinal maliyet (MC) eğrisinin, ortalama değişken maliyet eğrisinin üzerinde kalan bölümüdür.

Monopol (Tekel) Piyasası Özellikleri:

- ✓ Piyasada tek bir firma faaliyette bulunur.
- ✓ Malın yakın ikamesi yoktur.
- ✓ Piyasaya yeni firmaların girişini engelleyen ciddi engeller vardır.
- ✓ Monopolcünün arz eğrisi çizilemez (türetilemez)

MONOPOLLE İLGİLİ ÖNEMLİ BİLGİLER

Monopolcü firma, tek başına fiyatı belirleyebilir.

Firmanın karşı karşıya olduğu talep, piyasa talebine eşittir. Talep eğrisi, aynı zamanda firmanın ortalama hasılat eğrisidir ve negatif eğimlidir.

Firma, aynı malı farklı fiyatlardan satmak (fiyat farklılaştırması) yoluyla daha fazla mal satarak toplam satış hasılatını arttırabilir. Örneğin; uçak biletlerinin firstclass ve ekonomik class ayrımı uygulaması gibi.

Toplam hasılat eğrisi “çan eğrisi” gibidir. Çünkü firma, talep esnekliğinin yüksek olduğu durumlarda fiyatlarını düşürerek hasılatını artırır. Talep esnekliğinin düşük olduğu durumlarda ise fiyatlarını düşürmez, çünkü fiyat düşüşü hasılatını arttırmaz.

Uzun dönemde piyasaya giriş olmadığından ekonomik (normal üstü) kâr devam eder. Yani fiyat (ortalama hasılat), ortalama maliyetten büyüktür.

$AR > AC$

MONOPOLCÜ (TEKELCİ) REKABET PİYASASI

Özellikleri:

Birbirinden bağımsız hareket eden çok sayıda alıcı ve satıcı vardır.

Farklı satıcıların ürünleri farklılaştırılmıştır. Yani tüketicinin gözünde, ürün, rengi, kokusu, görüntüsü değiştirilerek farklılaştırılır ve firma, belli bir tüketici kitlesi yaratarak monopol gücü elde eder. (Mal farklılaştırması)

Piyasaya giriş ve çıkış nispeten kolaydır. Firmalar aynı tam rekabette olduğu göre uzun dönemde normal kâr elde ederler.

OLİGOPOL PİYASASI

Birbiriyle rekabet eden az sayıda büyük firmanın, her birinin üretim kararının fiyatları etkileyecek durumda olduğu piyasa türüdür. Örneğin, cep telefonu şebekeleri.

Fiyat ve reklam savaşlarının en sık görüldüğü piyasa türüdür. Bu savaşlar farklı farklı oligopol teorilerinin doğmasına sebep olmuştur.

Oligopol Teorileri

Dirsekli Talep Teorisi: Oligopol piyasasındaki artan fiyatlar için fiyat katılığına açıklayan teoriye “dirsekli talep teorisi” denir. Oligopol piyasasında bir firma fiyatını düşürürse rakipleri de düşürür. Firma, fiyatını yükseltir ise rakipleri bu sefer onu izlemezler yani fiyatlarını arttırarak tepki vermezler. Böylece fiyatlar belli bir noktada sabitlenir.

Fiyat Önderliği Teorisi: Oligopol piyasasında, bazı oligopolcülerin fiyatı belirlerken iş birliği yaptığı, piyasada lider konumundaki firmanın fiyatı belirlediği ve diğer firmaların da belirlenen bu fiyatı izlediği modeldir.

Kartel Teorisi: Oligopoller piyasada sanki tek bir firma faaliyette bulunuyormuş gibi davranırlar.

FAKTÖR PİYASALARI

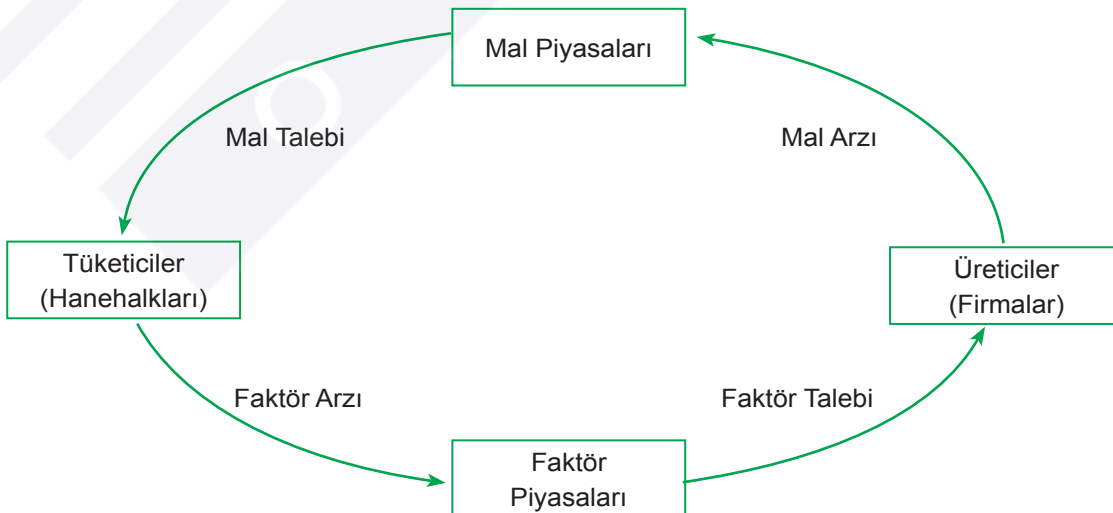
Üretim Faktörleri ve Elde Ettikleri Gelirler:

Toprak – Rant

Emek – Ücret

Sermaye – Faiz

Girişimcilik – Kâr

RANT TÜRLERİ

Şehir Rantı: Kentleşmeyle birlikte şehirdeki toprakların, arsaların bedellerindeki yükselmeden kaynaklanan ranttır.

Mevki Rantı: Thunen'e göre tüketim merkezlerine yakın yerlerin bedeli daha yüksektir.

Diferansiyel Rant David Ricardo'ya göre toprakların verimlilik, kalite, pazara uzaklık ya da yakınlık farklılıklarından kaynaklanan ranttır. Ricardo'ya göre rant bir maliyet unsuru değildir, aksine maliyetlerdeki artış fiyatları artırır ve rantın ortaya çıkmasına neden olur.

Mutlak Rant: Marjinal toprağın getirisidir. Geçicidir.

Kalite Rantı: Aynı maliyetle üretilen malların kalitelerinden doğan ranttır.

ÜCRET TÜRLERİ

Nominal Ücret : İşçilerin çalışma karşılığı aldığı para miktarıdır.

Reel Ücret: Parasal ücretle alınabilecek mal miktarıdır.

FAİZ TÜRLERİ

Sabit Faiz: Taraflar sözleşme süresince faizin ne kadar olacağını tespit etmişlerse, bu faiz değişmeyeceğinden sabit faiz olacaktır.

Değişken Faiz: Altın, döviz gibi başka bir kıymetin değerindeki değişmeye endekslenen (bağlanan) faizdir.

Serbest Faiz: Piyasada para arz ve talebine göre belirlenen faizdir.

Kanuni Faiz: Taraflar sözleşmede herhangi bir faiz tespit etmemişler ise geçerli olan faizdir.

Nominal Faiz: Paranın satın alma gücü göz önüne alınmadan saptanan faizdir.

Reel Faiz: Faiz oranı ne olursa olsun sermayenin gerçek değerine göre belirlenir. Paranın satın alma gücünü yansıtan faizdir. Nominal faizleri fiyat hareketlerinden arındırarak hesaplanır.

Temerrüt Faizi: Borçlu borcunu zamanında ödemez ise söz konusu olan gecikme faizidir.

5. ÜNİTE

MAKRO İKTİSATTA TEMEL KAVRAMLAR

GELİR KAVRAMI

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH): Bir ekonomide belli bir dönemde, üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile ifade edilen değerleri toplamıdır.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH): Belli bir dönemde ülke sınırları içinde üretilen tamamlanmış malların piyasa fiyatı ile ifadesidir.

Bu durumda “GSYİH = GSMH – Net Faktör Ödemeleri veya Net Faktör Geliri” şeklinde formüle edilebilir.

Nominal GSYİH: Hesaplama yapılan dönemde geçerli olan fiyatlarla (cari – ilgili) hesaplanır.

Reel Milli GSYİH: Belli bir yılın temel alınan fiyatları ile hazırlanır. Enflasyona göre düzeltilmiştir.

Safi Milli Hasıla (SMH): Bir ekonomide belirli bir sürede yaratılan mal ve hizmetlerin net değerleri toplamıdır.

SMH: Amortismanlar (net üretim gücünü gösterir.)

Milli Gelir (MG): Bir ekonomideki faktör gelirlerinin toplamıdır. Ücret + faiz + rant + kâr şeklinde hesaplanabilir yada SMH – Dolaylı vergiler şeklinde hesaplanır.

GSMH Hesaplanışı:

Üretim, gelir ve harcama yöntemleriyle bulunur.

Burada harcama denkleminde değinirsek;

$Y = C + I + G + X - M$ denkleminde gelir hesaplanabilir.

Uzun ifade ile; $C_0 + cY(TR - T) + I + G + X - M$

C = Tüketim harcaması

I = Yatırım harcaması

G = Kamu harcaması

X = İhracat

M = İthalat

Y = Milli Gelir

T = Vergi

TR = Transfer harcaması

A. Tüketim Harcamaları (C)

Bir ekonomide hane halkının tüketim harcamalarının toplamıdır.

Tüketim fonksiyonu: $C = C_0 + cY$ şeklindedir.

C_0 = Otonom tüketimi gösterir. Gelirden bağımsız yapılan tüketimdir.

c = Marjinal tüketim eğilimini gösterir. Tüketimdeki değişimin gelirdeki değişmeye oranıdır. Tüketim fonksiyonunun eğimidir (türevidir). Gelirin ne kadarının tüketime gittiğini gösterir.

Örneğin; $500 + 0,60Y$ şeklindeki fonksiyonda 500 birim otonom tüketimi ifade eder. Marjinal tüketim eğilimi 0,60 tır. Yani gelirin %60'ı tüketilmektedir.

8

(2018 Temmuz)

8. $C = C_0 + cY$ şeklindeki tüketim fonksiyonunda türev değeri 0,5 ve tüketim 900 dür.
Gelir yokken borçla yapılan tüketim 100 ise harcanabilir gelir düzeyi kaç birimdir?

A) 400   B) 800   C) 1200   D) 1600   E) 2000

Çözüm: $C = C_0 + cY$ denkleminde sayıları yerine koyarsak: $900 = 100 + 0,5Y$ denkleminde Y yi bulmalıyız.
 $800 = 0,5Y$ ise $Y = 1600$ dür.

9

9. Devletin olmadığı dışa kapalı bir ekonomide tüketim fonksiyonu $C = 250 + 0,50Y$, yatırım fonksiyonu $I = 500$ ise denge milli gelir seviyesi (Y) kaçtır?

Çözüm: DENGİ ŞARTI $C + I = Y$

$$250 + 0,50Y + 500 = Y$$

$$750 + 0,50Y = Y$$

$$750 = Y - 0,5Y \quad 750 = 0,5Y$$

$$Y = 1500$$

TÜKETİM FONKSİYONUNDA HARCANABİLİR GELİRE ULAŞILMASI İÇİN;

$C = C_0 + cY$ fonksiyonu şu şekilde düzenlenir

$$C = C_0 + c(Y - T + Tr)$$

$T = \text{VERGİ}$

$Tr = \text{TRANSFER HARCAMALARI}$

10

10. Temsili bir ekonomide tüketim (C) = $70 + 0,6Y$, transfer ödemeleri (TR) = 80, vergiler (T)=30, yatırım (I)=50, hükümet harcamaları (G) = 150, ihracat (X)=180 ve ithalat (M) = $80 + 0,1Y$ ise denge milli gelir seviyesi nedir? (Y = Milli gelir)

Çözüm: $Y = C + I + G + X - M$ denkleminde tüm verilenleri yerine yerleştirelim.

$$Y = 70 + 0,6(Y + 80 - 30) + 50 + 150 + 180 - 80 - 0,1Y \quad Y = 70 + 0,6(Y + 50) + 50 + 150 + 180 - 80 - 0,1Y$$

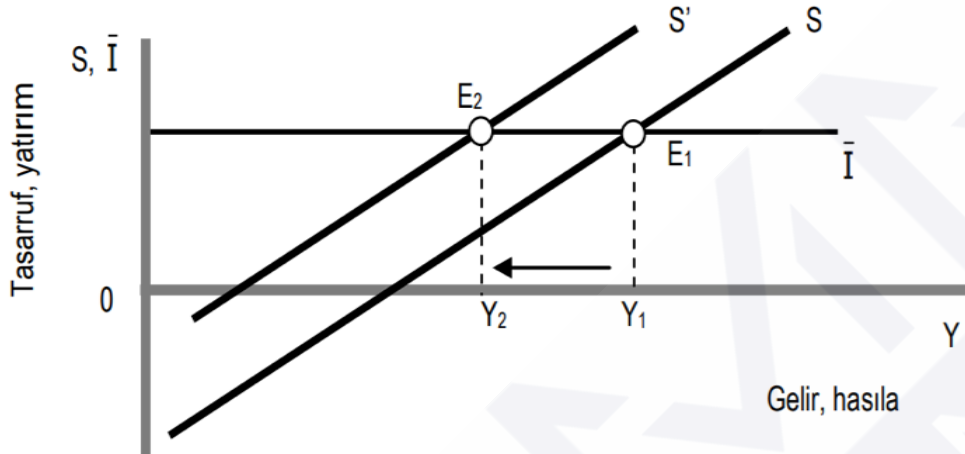
$$Y = 70 + 0,6Y + 30 + 50 + 150 + 180 - 80 - 0,1Y$$

$$Y = 400 + 0,5Y \quad Y - 0,5Y = 400 \quad 0,5Y = 400 \quad \text{ise } Y = 800 \text{ olur.}$$

Tasarruf Paradoksu: Tasarruf gelirin harcanmayan kısmıdır. Bir ülkede tasarrufların artması sonucu toplam hasılanın azalmasıdır.

Başka bir ifadeyle; ekonomide bireylerin gelir seviyelerinde bir değişme olmadan daha fazla tasarrufta bulunmak istemeleri, yani halkın tutumluluğunun artması, tasarrufları artırmayacak, tasarruflar değişmeden kalırken geliri azaltacaktır.

Özellikle kriz dönemlerinde yaşanan durum budur. 2008 krizi sonrası kullanılan; “bir çiçek alın, ekonomiye can verin” kamu spotlarını bu kapsamda hatırlayınız.

Tasarruf fonksiyonu yukarı kayınca, yatırımlar otonom iken, gelir düzeyi düşecek, yatırım ve tasarruf miktarı ise değişmeyecektir. Çünkü tasarrufların artması tüketimi azaltacak, bu ise toplam talebi düşürecektir. Toplam talepteki düşüş ise üretim ve gelir düzeyinde bir azalmayla sonuçlanacaktır.

B. İŞSİZLİK

Bir ülkedeki iş arayıp bulamayan nüfusuna işsiz denir. Çalışan durumundaki nüfus ise istihdam olarak değerlendirilir. Bir ülkedeki 15 yaş üstü, kışla, hapishane ve hastane dışında ikamet eden nüfusa, kurumsal olmayan sivil nüfus denir. “**Kurumsal olmayan sivil nüfus = çalışan nüfus + işsiz + işgücünde olmayan nüfus**” şeklinde formüle edilebilir. İşgücü ise, çalışan nüfus ile işsizlerin toplamından oluşur.

İşgücü Katılım Haddi = İşgücü / Kurumsal olmayan sivil nüfus

İşsizlik Haddi = İşsiz sayısı / İşgücü

İstihdam Haddi = Çalışanlar / Kurumsal olmayan sivil nüfus

11

11. Bir ekonomide çalışanların sayısı 250, işsizlerin sayısı 150, işgücünün dışındakilerin sayısı 600 kişi ise işgücü katılım haddi yüzde kaçtır?

Çözüm:

İşgücü = çalışan nüfus + işsiz = 250 + 150 = 400

Kurumsal olmayan sivil nüfus = çalışan nüfus + işsiz + işgücünde olmayan nüfus = 250 + 150 + 600 = 1000

İşgücü Katılım Haddi = İşgücü / Kurumsal olmayan sivil nüfus = 400 / 1000 = 0.40 cevap %40 olur.

İşsizlik Türleri

İstemli (İrادی) İşsizlik: "Kişi ve çalışma özgürlüğü bulunan toplumlarda çalışma gücüne sahip olup da ücret koşulları veya çalışabilme olanağı olduğu halde çalışmayan, çalışmak istemeyen kişilerin oluşturduğu işsizliktir.

İstem Dışı (Gayri İrادی) İşsizlik: Çalışabilir iş gücünün geçerli ücret ve çalışma koşulları altında çalışmak istediği halde geçici ya da sürekli olarak çalışabilecekleri iş yeri bulamama durumudur.

Geçici (Friksiyonel) İşsizlik: Geçici bir zaman dilimi içinde işsiz kalma durumudur. Bu işsizlik, çoğu zaman yer veya iş değiştirme gibi durumlarda oluşur. Arızı, geçici ya da friksiyonel işsizlik olarak da bilinir.

Dönemsel (Konjonktürel) İşsizlik: Üretim ve tüketim etkilerinin üretici ve tüketici kararlarına göre yönlendiği piyasa ekonomilerinde zaman içerisinde dalgalanmalar yaşanabilir. Bu dalgalanmaların sonucuyla bunalım ve duraklama dönemlerinde ortaya çıkan işsizlik dönemsel ya da konjonktürel işsizlik olarak adlandırılır.

Yapısal (Strüktürel) İşsizlik: Ekonominin yapısal özelliklerinden ve talep yapısındaki değişimler sebebiyle ortaya çıkan işsizliktir.

Teknolojik İşsizlik: Bu işsizlik türü ülkelerdeki teknolojik ilerleme veya işletmelerdeki yenilik ve üretimdeki teknolojik değişikliklerle ortaya çıkar.

Mevsimlik İşsizlik: Mevsime bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Gizli İşsizlik: Üretime katıldığı halde üretime katkısı olmayan kişilerdir.

Doğal işsizlik oranı : Yapısal işsizlik + Friksiyonel işsizlik

C. ENFLASYON

Enflasyon, bir ekonomide genel fiyat düzeyinde (P) meydana gelen sürekli artış olarak tanımlanmaktadır.

Talep Enflasyonu: talep artışının fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olması sonucu oluşan enflasyondur.

Pigou Etkisi: Ekonomide parasal ücretlerin azalmasıyla fiyatlar genel seviyesinin de düşmesi halinde daha önce birikmiş tasarrufların reel değeri artacak ve fertler bu nedenle daha az tasarruf ederek fiyatları düşen tüketim mallarına olan taleplerini artıracaklardır. Fiyatların düşüp servetlerin artmasıyla ortaya çıkan bu tasarruf azaltıcı ya da toplam harcamaları artırıcı etkiye "reel balans" ya da "Pigou Etkisi" denir.

Maliyet Enflasyonu: girdi fiyatlarındaki artış gibi üretim maliyetlerindeki artışın fiyatlar genel düzeyinde artışa yol açmasıdır. (ücret artışı gibi)

Enflasyonun tüketicilerin refah düzeyi üzerindeki olumsuz etkisi doğru biçimde ölçülemez. Bu yetersizliğin iki temel nedeni vardır:

Nitelik sapması Malların kalitelerinde zaman içinde meydana gelen iyileşmeleri hesaba katmaz.

İkame sapması Nispi fiyat yapısındaki değişme sonucu tüketicilerin malları birbirleriyle ikame ettikleri gerçeğini hesaba katmaz.

D. STAGFLASYON:

Stagflasyon, resesyon ile enflasyonun aynı anda görüldüğü durumdur. Bu durumda ekonomideki işsizlik oranı artarken fiyatlar da hızla yükselmektedir. Durgunluk içinde enflasyon olarak tanımlanabilir.

İKTİSADİ EKOLLER

Klasik İktisatçılar (Adam Smith)

Ekonomi her zaman tam istidamda dengededir. Ücret ve fiyatların esnekliği ekonomiyi kendiliğinden (görünmez el) dengeye getirir. Devlet müdahalesi gereksizdir. İşsizlik geçici bir olgudur. Her arz kendi talebini yaratır. (Say Yasası). Paranın yansızlığını savunurlar. (Para miktarının artması reel ekonomiyi etkilemez).

Keynesyen İktisatçılar (J. M. Keynes)

Eksik istihdamda denge oluşabilir. Ekonomideki en büyük istikrarsızlık sebebi toplam talep yetersizliğidir. Ücret ve fiyatlar esnek değil yapışkandır. Ekonomiye devlet müdahalesi şarttır. Ekonomide gayriiradi işsizlik söz konusudur.

Monetaristler (M. Friedman)

Monetarist (parasalcı) okula göre ekonomik istikrarsızlığın temel nedeni yanlış uygulanan para politikalarıdır. Adaptif beklentiler varsayımı ve doğal işsizlik oranı üzerine şekillenen monetarist okulda para arzı sabit orana göre artırılmalıdır. Dolayısıyla duruma dayalı para politikasını değil, kurala dayalı para politikası önermektedirler.

Yeni Klasikler ve Yeni Keynesyenler

Yeni Klasikler: 1970'li yıllarda Keynesyen iktisada tepki olarak ortaya çıkan bir diğer iktisadi akım yeni klasik okuldur. Yeni klasik iktisat bir makroekonomi okuludur ve rasyonel beklentiler hipotezi üzerine kurulmuştur.

Rasyonel beklentiler, geçmiş dönem verilerinin yanı sıra cari dönemdeki mevcut bilginin tümünün kullanılarak beklenti oluşturulmasıdır. Rasyonel beklentiler varsayımı altında iktisadi karar birimleri sistematik hata yapmazlar. Bu durumda uygulanacak aktivist bir iktisat politikasının çıktığı doğal seviyesinden saptırabilmesi için sürpriz niteliğinde olması gerekir

Yeni Keynesyenler: Rasyonel beklentiler hipotezini kabul eden Yeni Keynesyen iktisatçılara göre hem öngörülen hem de öngörülmeyen para politikası çıktı düzeyini etkileyecektir. Ancak öngörülmeyen para politikası çıktı düzeyini daha fazla etkileyecektir. Ücretler yapışkandır. Ekonomi kendi kendine bırakıldığında etkinsiz çalışır, devlet müdahalesi şarttır. Maliye politikası hasılayı etkiler.

6. ÜNİTE

MALİYE POLİTİKASI

MALİYE POLİTİKASI

Maliye politikası, devletin maliye politikası araçlarını (kamu harcamaları, vergiler, bütçe, borçlanma gibi) kullanarak ekonominin tam istihdama ulaşmasını sağlamak, ekonomik dalgalanmaları en aza indirmek, adil bir servet ve gelir dağılımını oluşturmak için uyguladığı politikalar.

Otomatik İstikrar Sağlayıcılar:

Enflasyon dönemlerinde ekonomiyi kendiliğinden daraltan, durgunluk dönemlerinde kendiliğinden genişleten uygulamalardır. En önemli araçları; artan oranlı vergiler, işsizlik sigortaları, tarımsal destekleme alımları, tasarruflardır. Özellikle artan oranlı vergiler sık kullanılan araçlardır. (Örneğin; milli gelir azalırken vergilerin daha fazla düşmesi)

Enflasyonist ortam (harcama fazlası) söz konusu olduğunda daraltıcı maliye politikaları uygulanır. Vergi oranları yükseltilirken, kamu harcamaları azaltılır. (bütçe fazlası oluşur)

Deflasyonist (harcama açığı) söz konusu olduğunda genişletici maliye politikaları uygulanır. Vergi oranları düşürülür, kamu harcamaları artırılır. (bütçe açığı oluşur)

Stagflasyon söz konusu olduğunda ekonomide hem durgunluk hem de enflasyon söz konusudur.

Yapılacak politikalar;

- ✓ Ücret, fiyat ve kâr kontrolleri (gelirler politikası): Fiyat ve ücretlerin dondurulması
- ✓ Vergi temelli gelirler politikası (Teşvik ve ceza)
- ✓ Bazı sektör ve bölgelere yönelik yönelik özendirici ve frenleyici politikalar
- ✓ Her türlü nominal değerli sözleşmenin fiyat düzeyine indekslenmesidir

Dışlama Etkisi:

Monetaristler tarafından maliye politikasına getirilen eleştirilerdendir. Genişletici maliye politikalarının faizleri yükselterek özel harcamaları ve yatırımları azaltmasıdır.

Devlet Borçlanması:

Devletler iç borçları ekonomiye müdahale aracı olarak kullanmaktadır. Enflasyonist dönemlerde daralmayı sağladığından etkili bir araçtır. Durgunluk dönemlerinde daralmayı artıracağından tercih edilmez. Borçlanmanın kısa vadeli olması durumunda hazine bonusu, uzun vadeli olması durumunda devlet tahvili çıkarılır.

Hazine Bonusu:

Hazine bonoları genellikle halktan çok bankalar ve büyük şirketler tarafından satın alınırlar. Gerek nominal gerekse reel faiz oranlarının diğer mali araçlara göre çok yüksek olması, geri ödenme riskinin olmaması, ikincil piyasalarda likiditesinin yüksek olması ve kamu ihalelerinde ve diğer işlemlerde teminat olarak kullanılabilmesi, bankalarca tercih sebebi olmaktadır. Bütçe gelir ve giderleri arasında zaman bakımından uyum sağlamak amacıyla vadeleri 1 aydan 1 yıla kadar değişen ve bütçe kanunlarına dayanılarak çıkarılan iç borçlanma senetleri olan hazine bonolarının satışı gerçekleştirilmektedir.

Devlet Tahvili:

Devletin 1 yıldan uzun vadeli borçlanma ihtiyaçlarını karşılamak için çıkarılan borçlanma senetleridir. Türkiye’de Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından çıkarılır. Bu finansal araç uygulamasında devlet belirtilen tarihte faiz getirisiyle beraber ödeme yapmayı garanti eder. İhraç yöntemleri;

Başa başta ihraç: Tahvilin nominal değerle (üzerinde yazılı olan değerle) satılmasıdır. Tahvil sahibi vade sonunda sadece faiz elde eder.²⁸

Başa başın altında ihraç: Bazı durumlarda devlet, istikrazın görünür faiz haddini yükseltmeden borçlanmaya ek bir çekicilik kazandırabilir. Başa başın altında ihraç olarak ifade edilen bu tür borçlanmada, devlet tahvilleri üzerinde yazılı (nominal) değerlerinin altında bir fiyatla satışa çıkarılmaktadır. Başa başın altında ihraç edilen tahvillerde her zaman gerçek faiz oranı, görünüşteki (nominal) faiz oranından büyük olacaktır

Primli ihraç: Niteliği itibarıyla başa başın altında ihraca benzeyen bir başka uygulama ise primli borçlanmadır. Bu ihraç türünde, nominal değerle satışa çıkarılan tahvile vade sonunda faiz dışında ek ödeme yapılır

Piyangolu ihraç: Devlet borçlanmasında faiz dışında alıcılara sağlanan menfaatlerden biri de piyango uygulamasıdır. Piyangolu ihraçta, faiz haddi, normal borçlanmaya göre düşük tutulmakta, aradaki fark, çekilecek kura ile belli numaralar taşıyan tahvil sahiplerine aktarılmaktadır.

Tahvil Talebini Etkileyen Faktörler

1. Servet

servet $\uparrow \rightarrow$ tahvil talebi $\uparrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\uparrow \rightarrow$ tahvil faizi $\downarrow$

servet $\downarrow \rightarrow$ tahvil talebi $\downarrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\downarrow \rightarrow$ tahvil faizi $\uparrow$

2. Beklenen Getiri

beklenen getiri $\uparrow \rightarrow$ tahvil talebi $\uparrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\uparrow \rightarrow$ tahvil faizi $\downarrow$

beklenen getiri $\downarrow \rightarrow$ tahvil talebi $\downarrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\downarrow \rightarrow$ tahvil faizi $\uparrow$

3. Likidite

likidite $\uparrow \rightarrow$ tahvil talebi $\uparrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\uparrow \rightarrow$ tahvil faizi $\downarrow$

likidite $\downarrow \rightarrow$ tahvil talebi $\downarrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\downarrow \rightarrow$ tahvil faizi $\uparrow$

4. Risk

tahvil riski $\downarrow \rightarrow$ tahvil talebi $\uparrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\uparrow \rightarrow$ tahvil faizi $\downarrow$

tahvil riski $\uparrow \rightarrow$ tahvil talebi $\downarrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\downarrow \rightarrow$ tahvil faizi $\uparrow$

5. Enflasyon Beklentisi

beklenen enflasyon $\downarrow \rightarrow$ tahvil talebi $\uparrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\uparrow \rightarrow$ tahvil faizi $\downarrow$

beklenen enflasyon $\uparrow \rightarrow$ tahvil talebi $\downarrow \rightarrow$ tahvil fiyatı $\downarrow \rightarrow$ tahvil faizi $\uparrow$

Harcama Çarpanı ve Milli Gelir:

Kamu harcamalarının milli geliri hangi ölçüde etkileyeceği harcama çarpanı ile belirlenir.

Harcama çarpanı formülü: $1 / 1 - c$ (c: marjinal tüketim eğilimi)

Transfer harcama çarpanı: $c / 1 - c$ ya da harcama çarpanı $- 1$

12

12. Marjinal tüketim eğilimi 0,80 olan bir ekonomide transfer harcamaları 100 birim artarsa milli gelir kaç birim artar?

Çözüm: Transfer harcama çarpanı: $c / 1 - c$ $0,80 / 1 - 0,80 = 4$ $100 \times 4 = 400$ birim artar.

7. ÜNİTE

PARA TEORİSİ VE PARA POLİTİKASI

PARA TEORİSİ VE POLİTİKASI

Paranın Özellikleri:

- Para standart olmalıdır.
- Para genel kabul görmelidir.
- Para taşınabilir olmalıdır.
- Para taklit edilmemelidir.
- Para bölünebilirliğe sahip olmalıdır.
- Para dayanıklı olmalıdır

Para Çeşitleri

1. Mal Para ve Madeni Para Sistemi

Mal para sistemi basit olarak trampa sisteminde her bir malın takas işleminde para gibi kullanılmasıdır. Bu sistem altın ve gümüş üzerine kurulmuştur.

Gresham Kanunu olarak bilinen ve “kötü para iyi parayı kovar” temelindeki görüştür. Bireylerin çift metal para sisteminde gümüşün değeri azaldığı için gümüşü elden çıkarmak isteyip altını saklamaları buna en iyi örnektir. Günümüzde bu duruma örnek olarak yıpranmış kâğıt paraların öncelikli elden çıkarılmak istenmesi verilmektedir. Yani dolaşıma tahrip olmuş paranın sürülmesidir

2. İtibari – Kâğıt Para Sistemi

Kâğıt para sistemi günümüz ekonomilerinde kullanılan gelişmiş bir para sistemidir. Yasal olarak yetkili kurum tarafından basılmaktadır. Türkiye’de bu yetki T.C. Merkez Bankası’ndadır. Kâğıt paranın ülke ekonomisi için sadece ekonomik anlamı bulunmamaktadır

3. Kaydi Para

Kaydi para banka parası olarak da bilinmektedir. Elde somut bir para olmadan banka hesaplarında bulunan parayı ifade etmektedir. Kredi işlemleri sonucunda oluşturulan ve vadesiz mevduat hesaplarında bulundurulmuş bu para başka hesaplara da aktarılabilir. Bankalar mevduatın bir kısmını karşılık olarak ayırdıktan sonra kalan kısmını kredi verme yoluyla kullanmak isterler.

Kaydi para formülü: $1/r \times \text{Mevduat}$

Paranın İşlevleri:

- 1- Değişim aracı olma işlevi: Mal ve hizmetlerin el değiştirmesi sürecini kolaylaştırmasıdır.
- 2- Hesap birimi olma: Mal ve hizmetlerin değerini hesaplamayı kolaylaştırır.
Paranın olmadığı bir ekonomide trampa usulüne göre fiyat hesaplama:
$$n(n-1)/2$$
, (n: mal sayısı)
- 3- Servet biriktirme aracı olma: Elde edilen değeri servet şeklinde elde tutmayı sağlar.

Para Arzı:

Para arzı kısa tanımıyla ekonomide dolaşan toplam para miktarıdır. Bir ekonomide ekonomik birimlerin kısa vadeli ödemelerini gerçekleştirmek için kullanabilecekleri toplam paranın miktarı da denilebilir.

Dar Para Arzı:

İki şekilde ölçülür: M0 ve M1.

M0, en dar anlamdaki para arzıdır.

TCMB tarafından dolaşıma çıkarılmış banknotlarla, Darphane tarafından dolaşıma çıkarılmış madeni paranın toplamından bankaların kasalarında bulunan nakit paranın düşülmesiyle bulunan toplamı gösterir.

$M0 = (\text{Dolaşımdaki Banknotlar} + \text{Madeni Paralar}) - \text{Banka kasalarındaki nakit}$

$M1 = M0 + \text{Vadesiz Mevduat}$

Geniş Para Arzı:

İki şekilde ölçülür: M2 ve M3.

$M2 = M1 + \text{Vadeli mevduat}$

$M3 = M2 + \text{Repo ve para piyasası fonları}$

Para Talebi

Para talebi bir ekonomide tüm bireylerin ve kurumların yanlarında, kasalarında ya da bankalardaki hesaplarında hemen harcanabilir durumda bulundurmak istedikleri para stokuna denir.

1. Klasik Miktar Teorisi:

Bu teori paranın miktarındaki artış ile fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bu teorinin öne sürdüğü temel hipotez, paranın miktarındaki artış fiyatlar genel seviyesini artırır ve enflasyona neden olur. Buna paranın yansızlığı (nötrlüğü) denir. Para sadece fiyatları etkiler, üretimi etkilemez.

DEĞİŞİM DENKLEMİ = $M.V = P.Y$

M = Para arzı

V = Paranın dolaşım hızı

P = Fiyatlar genel düzeyi

Y = Reel GSYİH

V ve Y sabit olduğundan Para arzı artışı sadece fiyatları artıracaktır. (paranın yansızlığı)

2. Keynesgil Para Talebi (likidite tercihi kuramı)

İşlem (muamele) Güdüsüyle Para Talebi; Gelirle giderin tam olarak eş zamanlı olmamaları durumunda işlem amaçlı para talebi artacaktır. Gelir düzeyi ne kadar yüksekse hane halkı ve firmaların işlem güdüsüyle para talepleri o kadar yüksek olacaktır.

İhtiyat Güdüsüyle Para Talebi; Bireylerin ileride çıkabilecek önemli bir gideri karşılama veya çok kârlı bir fırsatı kaçırmamak ya da bir borcu vadesinde ödeyebilmek için ihtiyat güdüsüyle para tutmalarıdır.

Spekülasyon Güdüsüyle Para Talebi, Bireylerin, faiz oranlarındaki değişimlerden yararlanmak amacıyla servetlerinin bir bölümünü para olarak tutmalarıdır. Spekülatif nedenlerle halkın elinde tutmak istediği aylak nakit miktarı, faiz oranları ile ters yönde değişir.

Likidite Tuzağı: Para arzı artsa dahi herkesin elinde para tutmak istemesi nedeniyle faiz oranlarının düşmesi durumudur.

Para Politikası

Hükûmetin, merkez bankasının ya da para otoritesinin, ekonomiye, para arzı yönetimi ya da döviz piyasası işlemlerini kullanmak yoluyla yön vermesidir.

Para Politikası Araçları

Açık piyasa işlemi: Merkez Bankası'nın devlete ait tahvil ve bonoları alıp satmasıdır.

Zorunlu karşılık oranı: Merkez Bankası ,bankaların mevduatlarının bir kısmını ayırmasını zorunlu kılmıştır. Bankaların zorunlu olarak ne kadar ayıracağını anlatan orandır. Ayrılan kısım Merkez Bankası hesaplarında tutulur.

Reeskont (iskonto): Merkez Bankası'nın ticari bankalara verdiği kredinin faizidir.

Zorunlu devir oranı: Kazanılan dövizin belli bir kısmının Merkez Bankası'na satılmasıdır.

Disponibilite oranı: Bankalarda nakit bulundurması zorunluluğudur.

NOT: Enflasyonist ortamda daraltıcı para politikası yapılır. Açık piyasa işlemi çerçevesinde satış (ters repo), oranları artırır. Deflasyonist ortamda genişletici para politikası yapılır. Açık piyasa işlemi çerçevesinde alış (repo), oranları düşürür.

Sterilizasyon:

Merkez bankalarının, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan para arzı artışlarının etkilerini dengelemek için yaptıkları açık piyasa işlemleridir. Örneğin merkez bankası döviz satın aldığı zaman para arzındaki artışı menkul değerler satışıyla piyasadan çekmeye çalışır ve bu şekilde döviz piyasasına yapılmış müdahaleyi sterilize etmiş olur.

Taylor Kuralı:

Merkez Bankası'nın enflasyon ve çıktı açığındaki değişmelere vermesi gereken faiz tepkisidir. Merkez bankalarının enflasyon ve çıktıdaki değişikliklere karşı faiz oranlarını nasıl değiştirmesi gerektiğini gösteren bir denklemdir.

Zaman tutarsızlığı, politika yapıcının önceden ilan ettiği politikayı gelecekte değiştirmesi ve uygulamaması durumunda ortaya çıkmaktadır.

İÇSEL GECİKME TÜRLERİ

Tanı Gecikmesi: Ekonomide bir sorun ortaya çıkması ile politika yapıcıların bu sorunu fark edip politika gereksinimi oluştuğuna kanaat getirmeleri arasındaki süre gecikmesini kapsamaktadır.

Karar Gecikmesi: Politika gereksinimi ile bu politik kararın alındığı sürede yapılan analizle ve veri toplamayı içeren gecikme türüdür.

Uygulama Gecikmesi: Uygulanacak politik kararın alınması ve bu kararın uygulanması arasında geçen süreyi kapsayan gecikme türüdür.

Dışsal Gecikme (Etki Gecikmesi)

Politika uygulaması ile bu uygulamanın etkileri arasındaki süreyi kapsamaktadır.

IS – LM MODELİ

Model, ekonominin reel yönü ile parasal yönünü birlikte ele almakta ve ekonominin genel dengesinin, mal ve para piyasalarının aynı anda (eşanlı) dengeye gelmesiyle sağlanacağını göstermektedir.

Bu modelde otonom harcamalar ve maliye politikaları yanında, faiz oranları ve para politikası da toplam talebi ve gelir düzeyini etkileyen unsurlar olarak ortaya konmaktadır.

IS EĞRİSİ

Farklı faiz oranlarındaki denge üretim düzeylerini (mal piyasasının dengede olduğu faiz oranı ve reel milli gelir düzeylerini) gösteren eğriye, IS eğrisi denir. IS üzerindeki tüm noktalarda mal piyasası dengededir.

IS eğrisini eğimi iki faktöre bağlıdır.

- a) Yatırımların faize duyarlılığı
- b) Keynesyen çarpan

Yatırımların faize duyarlılığı arttıkça, faizdeki bir düşüşün yatırım harcamasını artırma kapasitesi artacağından IS eğrisinin eğimi azalacak, eğri yatıklaşacaktır.

Keynesyen çarpan büyüdükçe faizdeki düşüşe bağlı olarak yatırım harcamalarındaki artışın milli gelir artırma kapasitesi artacağından IS eğrisinin eğimi azalacak, eğri yatıklaşacaktır.

IS EĞRİSİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1- MALİYE POLİTİKASI

Genişleyici maliye politikası: Kamu harcamalarındaki artış sonucunda, IS sağa doğru paralel olarak kayar.

Daraltıcı maliye politikası: Kamu harcamalarındaki azalış sonucunda, IS sola doğru paralel olarak kayar.

2- SERVET:

Servetteki bir artış faiz oranı sabitken, otonom tüketimi arttıracığından IS sağa doğru paralel olarak kayar.

Servetteki bir azalış faiz oranı sabitken, otonom tüketimi azaltacağından IS sola doğru paralel olarak kayar.

3- PİYASA BEKLENTİLERİ

Hane halkı ve firmaların piyasa beklentileri olumluysa, faiz oranı sabitken, otonom tüketimi ve otonom yatırım artacağından IS sağa doğru paralel olarak kayar.

Hane halkı ve firmaların piyasa beklentileri olumsuzsa, faiz oranı sabitken, otonom tüketimi ve otonom yatırım azaltacağından IS sola doğru paralel olarak kayar.

4- YATIRIMLARIN KÂRLILIĞI

Firmaların yaptığı yatırımların kârlılığı artarsa, faiz oranı sabitken, otonom yatırım artacağından IS sağa doğru paralel olarak kayar.

Firmaların yaptığı yatırımların kârlılığı azalırsa, faiz oranı sabitken, otonom yatırım azalacağından IS sola doğru paralel olarak kayar.

LM EĞRİSİ

Farklı milli gelir düzeylerinde para piyasasında dengeyi sağlayan faiz oranlarının geometrik yeridir. Para piyasasında denge para arzı ve para talebinin birbirine eşit olduğu noktada ortaya çıkan faiz oranında sağlanır.

LM eğrisinin eğimi iki faktöre bağlıdır:

- a) Para talebinin faize duyarlılığı
- b) Para talebinin gelire duyarlılığı

Para talebinin faize duyarlılığı azaldıkça, milli gelirde yaşanacak artış sonucu faiz oranında yaşanacak artışın para talebi üzerindeki azaltıcı etkisi zayıflayacak, dolayısıyla LM eğrisinin eğimi artacak, eğri dikleşecektir.

Para talebinin gelire duyarlılığı arttıkça, milli gelirde yaşanacak artış sonucu para talebindeki artışın şiddeti büyüyecek, para arzı sabitken faiz oranındaki artışa kadar çok artacak, dolayısıyla LM eğrisinin eğimi artacak, eğri dikleşecektir.

LM EĞRİSİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER**1- NOMİNAL PARA ARZI**

Nominal para arzı artarsa fiyatlar genel düzeyi sabitken reel para arzı artacağından faiz düşer LM sağa kayar.

Nominal para arzı azalırsa fiyatlar genel düzeyi sabitken reel para arzı azalacağından faiz artar LM sola kayar.

2- FİYATLAR GENEL DÜZEYİ

Nominal para arzı sabitken fiyatlar genel düzeyi düşerse reel para arzı artacağından faiz düşer LM sağa kayar.

Nominal para arzı sabitken fiyatlar genel düzeyi artarsa reel para arzı azalacağından faiz artar LM sola kayar.

3- ALTERNATİF ÖDEME ARAÇLARI

Alternatif ödeme araçları yaygınlaştıkça para talebi düşer LM sağa kayar.

Alternatif ödeme araçları azaldıkça para talebi artar LM sola kayar.

4- TAHVİLİN LİKİDİTESİ

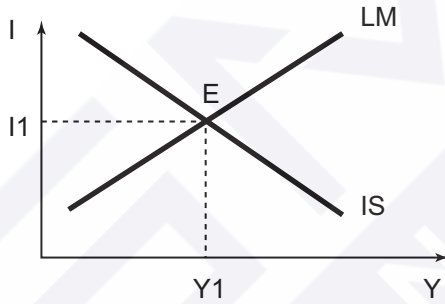
Tahvilin likiditesi artarsa para talebi düşer faizler azalır LM sağa kayar.

Tahvilin likiditesi azalırsa para talebi artar faizler artar LM sola kayar.

5- TAHVİLİN GERİ ÖDENMEME RİSKİ

Tahvilin geri ödenmeme riski artarsa para talebi artar faiz oranları yükselir LM sola kayar.

Tahvilin geri ödenmeme riski azalırsa para talebi azalır faiz oranları düşer LM sağa kayar.

IS – LM DENGESİ

E GENEL DENG
I1 DENG FAİZ ORANI
Y1 DENG REEL GELİR

8. ÜNİTE

ULUSLARARASI İKTİSAT VE DIŞ TİCARET

KLASİK DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Varsayımları:

İki ülke ve iki mal vardır.

- ✓ Mallar homojen, takas ekonomisi geçerlidir.
- ✓ Tam rekabet şartları geçerlidir.
- ✓ Emek ülke içi tam hareketli, ülke dışı tam hareketsizdir.
- ✓ Tam istihdam vardır
- ✓ Uluslararası taşıma gideri sıfırdır.
- ✓ Teknoloji, faktör arzları ve iş gücü yeteneği veri olarak kabul edilmiştir.

1- MUTLAK ÜSTÜNLÜK TEORİSİ (A. SMİTH)

İki ülke hangi malı ucuza üretiyorsa onda uzmanlaşmalı o malın ihracatçısı olmalı, diğer malı ithal etmelidir.

Doğal üstünlük; iklim, doğal kaynaklara ulaşım kolaylığı, belirli bir işgücünün varlığı...

Kazanılmış üstünlük; üretilmiş nihai mallardaki üstünlüktür.

2- KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK (D. RİCARDO):

Bu teoriye göre; malların fiyatının farklılığı, maliyetin farklılığı, zevk ve tercihlerin farklılığı, karşılaştırmalı üstünlükler, verimin farklılığı uluslararası ticarete sebep olur. Ricardo modeli tam uzmanlaşmayı öngörür. Bunun nedeni ise, modelin, üretim faktörünü Emek – Değer kuramına dayandırmasıdır. Dolayısıyla, emeği tek bir maliyet unsuru olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre bir malın maliyeti (talep koşullarının bulunmaması durumunda o malın fiyatı) onun üretimi için harcanan emek miktarı ile ölçülür. Diğer yandan da emek, homojen (türdeş) bir üretim faktörü olarak kabul edilmiştir.

Bir ülkenin diğer ülkeye göre daha düşük fırsat maliyeti ile mal üretmesidir.

3- FAKTÖR ORANLARI (DONATIMI) TEORİSİ

Heckscher – Ohlin Faktör Donatımı Teorisi:

Bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder.

Heckscher – Ohlin Teorisinin dayandığı varsayımlar şunlardır:

- ✓ İki mal ve iki ekonomi geçerlidir. Çıktı Smith ve Ricardo modelindeki gibi sadece emeğin bir fonksiyonu değil, emek ve sermayenin fonksiyonudur.
- ✓ Emek ve sermaye, her iki ülkede aynı niteliktedir yani homojendir.
- ✓ Emek ve sermaye donanımı, her iki ülkede sabittir.
- ✓ Emek ve sermaye, sektörler arasında tam akışkandır. Ülkeler arasında ise akışkan değildir.
- ✓ Her iki malda, üretim teknolojisi sabittir. Yani teknolojik gelişme yoktur.
- ✓ Ekonomide tam istihdam ve tam rekabet koşulları geçerlidir.
- ✓ Taşıma giderleri sıfırdır ve serbest ticaret koşulları vardır.

Ülkelerin faktör donanımları birbirinden farklıdır. İki ülkeli modelde; bir ülke emek, diğer ülke ise sermaye bakımından zengin olacaktır (faktör bolluğu varsayımı).

Malların faktör yoğunlukları farklılık gösterir. Bazı mallar emek yoğun, bazı mallar ise sermaye yoğun olarak üretilir.

Bir malın üretim fonksiyonu Karşılaştırmalı Üstünlük Modelinin tersine bütün ülkelerde aynıdır.

Üretimde ölçeğe göre sabit getiri koşulları geçerlidir.

İki ülkenin ticaret yapabilmeleri için talep koşullarının benzer olduğu kabul edilmiştir.

Stolper – Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi;

Serbest ticaret ülkenin bol olarak sahip olduğu faktörün reel gelirini yükseltir.

Rybczynski Teorisi;

Arzı artan faktörün yoğun olarak kullanıldığı malda üretim artar.

DIŞ TİCARET POLİTİKASI

DIŞ TİCARET POLİTİKASI AMAÇLARI

- 1- Dış Ödemeler Dengesizliklerinin Giderilmesi:** Dış açık veren ekonomiler makro ekonomik olarak sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlar döviz rezervlerinin azalmasına neden olmaktadır. Ülkelerin döviz kaybı yaşamamaları ve döviz gelirlerini arttırmaları için dış ticaret politikası uygulanmaktadır.
- 2- Otarşi:** Otarşi ekonomik olarak bir ülkenin kendine yetebilmesini ifade etmektedir. Bunun için uygulanan dış ticaret politikaları uluslararası ticareti azaltmaya yöneliktir.
- 3- Tam İstihdamı ve İç İstikrarı Sağlamak:** Üretim artırıcı hamlelerle toplam talebi ve istihdam oranını arttırmak dış ticaret politikası amaçlarından bir tanesidir.
- 4- Hazineye Gelir Sağlamak:** Vergi yoluyla hazineye ithalat ve ihracat üzerinden gelir kazandırılması amaçlanmaktadır.
- 5- Dış Rekabetten Korunma:** Ülke içinde yeni kurulan endüstrilerin belli bir seviyeye gelinceye kadar uluslararası rekabetten zarar görmemesi için dış ticaret politikası uygulanmaktadır.
- 6- Ekonomik Kalkınma ve Refahı Arttırmak:** Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi ve refahın artırılabilmesi için dış ticaret politikaları uygulanmaktadır. Yerli endüstrilerin korunması ve ihracatın teşvik edilmesi gibi dış ticaret stratejileri ile ekonomik kalkınma hedeflenir.
- 7- Piyasa Aksaklıklarının Giderilmesi:** Yurtiçi piyasada rekabetten yoksun bir düzenin olduğu durumda ürün kalitesi ve fiyat analizi sağlıklı bir şekilde sürdürülememektedir. Piyasadaki rekabeti arttırmak ve kaynakların daha etkin dağılımını sağlamak için dış ticaret politikaları uygulanmaktadır.
- 8- Sosyal ve Siyasal Nedenler:** Devletin sosyal ve siyasal düşünce doğrultusunda gelir dağılımını belirli bir grup üzerinden lehte ve aleyhte değiştirmesi dış ticaret politikaları ile mümkün olmaktadır.

Dış Ticaret Politikası Araçları:

A. Gümrük Tarifeleri:

Belli bir malın gümrük sınırı geçişinde ödenen vergi ve harçlardır.

Otonom tarife; tek taraflı yasa ile konan tarifelerdir

Sözleşmeli tarife; uluslararası anlaşmalar ticari sözleşmelerle konan tarifiedir.

Tarifenin etkileri;

- **Üretim etkisi;** yerli üretim artar
- **Tüketim etkisi;** yurt içi tüketim azalır.
- **Gelir etkisi;** hazineye gelir girer.
- **Dış ticaret etkisi;** ödemeler bilançosu düzenlenir.
- **Gelirin yeniden dağılımı (bölüşüm);** tüketiciden üreticiye gelir aktarılmasıdır.
- **Koruma etkisi:** Fiyatların artması, yurt içi üreticileri dış piyasanın rekabetinden koruyarak üretimin artmasına yol açar.

Nominal Tarife: Sadece nihai mallar üzerindeki oranlardır.

Etkin Tarife Haddi: Nominal tarife haddinin yurt içi katma değerde serbest ticaret durumuna göre meydana getirdiği yüzde değişimdir.

B. Tarife Dışı Araçlar:

1- İthalat kotaları; ithalatın miktar yada değer olarak kısıtlanmasıdır.

- **Global kota:** Ayrım yapmayan kotalardır.
- **Seçici kota:** Ülke ayrımı yapar.
- **Gümrük tarife kotaları:** Belli bir miktara düşük vergi, daha fazla miktara yüksek vergi uygulanır.

Kota etkileri; İthal mal pahalılaşır, ithal mal tüketimi azalır, gelir dağılımı değişir, iç üretim artar.

1. İthalat yasakları;
2. Döviz (kambiyo) kontrolü;
3. Çoklu kur uygulaması;

C. Yeni Korumacılık

1. **Gönüllü İhracat Kısıtlamaları:** Çift taraflı anlaşmayla ihracatın belli bir miktarla sınırlandırılmasıdır.
2. **Sağlık, Güvenlik, Çevre ve İdari Düzenlemeler;** Paketleme, etiketleme, formaliteler, sağlık kontrolleri
3. **Damping:** Bir malın dış piyasada iç piyasanın altında bir fiyatta satılmasıdır. Yıkıcı damping; karşı tarafı bertaraf etmek için yapılır. Arada bir yapılan damping; stok eritmek için yapılır. Sürekli damping; iç piyasa daraldığı zamanlarda sürekli damping yapılır.
4. **İhracat sübvansiyonları:** ihracat performansına tek başına veya iki veya daha fazla koşuldan biri olarak bağlı olan bir sübvansiyondur.
5. **Fark Giderici Vergiler:** Yabancı malların fiyatını yurt içi fiyatlarına eşitlemek için kullanılır.

D. İhracat Teşvikleri

İhracat yapan ya da ihracata başlamak isteyen firmaların, ihracat oranlarını artırmak için yaptıkları harcamaların desteklendiği bir programdır.

İhracat Teşvik Türleri Nelerdir?

- Mal ihracatı destekleri.
- Hizmet ihracatı teşvikleri.
- Teknik müşavirlik teşvikleri.
- Markalaşma teşviği.
- KOSGEB ihracat desteği.
- Eximbank ihracat destek kredileri.

E. Bağlı Ticaret:

Takas, geri satın alım, dengeleme gibi işlemleri içerir. Amaç mümkün olduğu kadar az döviz kullanarak ticaret yapmaktır.

Takas, iki üç ya da dört taraflı olarak yapılabilmektedir. İkili anlaşma durumunda iki farklı ülkedeki ihracatçı firma ve ithalatçı firma, ticareti mal üzerinden yaparak döviz transferi yapmayabilirler. Eğer bir taraf mala ihtiyaç duymuyorsa ithalat hakkını başka bir firmaya devredebilir.

Kliring mal ticaretine dayanır ve takasın biraz daha geliştirilmiş halidir. Takastan farklı olarak ithalatçı ve ihracatçı doğrudan ilişki içinde bulunmazlar. Kliring anlaşması imzalamış ülkeler kliring ofisleri ve Merkez Bankaları aracılığı ile bu işlemi yapabilmektedir.

ÖZEL DIŞ TİCARET REJİMLERİ

- **Geçici ithal ve geçici ihraç** : Belli bir süre sonra tekrar geri verilmek üzere dış ticarete verilmesidir.
- **Serbest bölgeler**; gümrük hattı dışındadırlar.
- **Antrepo**; yabancı malların vergiden önce uzun süre muhafaza edildiği kapalı alanlardır.
- **Transit taşımacılık**; bir ülkeden diğerine gönderilen malların üçüncü ülke sınırlarından geçmesidir.
- **Sınır ve kıyı ticareti** ;ülkenin ortak kara ya da deniz sınır olan devletlerle özel rejime dayalı olarak yaptığı ticarettir.
- **Bedelsiz ithalat**; yurtdışına döviz transferinin olmaması için, malların kazanılan dövizle ödenmesidir.

Uluslararası Ticarete birleşme şekilleri:

1. **Tercihli Ticaret Anlaşması**: En dar kapsamlı ticari işbirliği uygulamasıdır. Antlaşmaya taraf ülkeler tek yanlı ya da karşılıklı olarak birbirlerinin mallarına düşük gümrük tarifeleri uygularlar.
2. **Serbest Ticaret Bölgesi**: Bu uygulamada ülkeler kendi aralarındaki ticarete gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmakta; fakat bölge dışındaki ülkelere özel tarife uygulamaktadır.
3. **Gümrük Birliği**: Uygulamada ülkelerin kendi aralarındaki ticarete gümrük tarifeleri talar ve eş etkili vergiler kaldırılmakta; ancak birlik dışında kalan ülkelere tek bir gümrük tarifi uygulanmaktadır.
4. **Ortak Pazar**: Gümrük Birliğinden daha ileri bir birlik türüdür. Bu uygulamada gümrük birliği yanında emek ve sermayeye serbest dolaşım hakları verilmektedir.
5. **İktisadi Birlik**: iktisadi birleşmenin en ileri halidir. İktisadi birlikte ortak pazar yanında ekonomik mali ve para politikalarının tek elden yürütülmesi söz konusudur. Bu aşamaya gelebilmek için tek para ve bankacılık sisteminin varlığı ve tüm birlik çapında ortak mali politikaları belirleyecek ve uygulayacak organların varlığı şarttır.

Brettonwoods (1944 – 1973) Temmuz 1944'te BrettonWoods'da toplanan Birleşmiş Milletler para ve finans konferansında imzalanan “**Uluslararası Para Anlaşması**”nın bir diğer adıdır.

Smithsonian: Doların altına çevrilgenliğinin ortadan kaldırılmasını ve diğer ulusal paralara göre ortalama % 9 oranında değersizleştirilmesini öngören, 1971 yılında imzalanan ve uluslararası para sistemini değiştiren anlaşmadır.

DÖVİZ PİYASASI

Döviz arzını etkileyen faktörler,

Ülke dış dünya enflasyon hadleri ve faiz oranları , dış ülkelerin gelir düzeyi , dış ülkelerin zevk ver tercihleri

Döviz talebini etkileyen faktörler

- Uluslararası alanda işlem yapmak , sınır ötesi sermaye işlemi yapmak, ulusal para tasarruflarını enflasyona karşı korumak, spekülasyon

Anında Teslim Piyasası: Bir mal ya da dövizin sözleşme yapıldığı zamanda teslimine dayanır.

Geleceğe Yönelik İşlem Piyasaları: Anlaşma ile taahhüt edilen dövizin değiştirilmesi taraflarca belirlenen bir günde yapılır.

Döviz Kuru : Döviz fiyatlarına döviz kuru denir.

Dolaysız kotasyon; döviz kuru yabancı para biriminin değiştirilebildiği ulusal para miktarıdır.

Dolaylı kotasyon; bir birim ulusal para ile değiştirilen yabancı para miktarıdır.

Kotasyon; yabancı paranın ulusal para cinsinden değerinin hesaplanmasıdır.

Döviz kuru; iki ayrı milli para arasındaki piyasada uygulanan değişim oranıdır.

Döviz alış kuru; kuruluşların döviz almak için kote ettikleri fiyattır.

Döviz satış kuru; kuruluşların döviz satmak için kote ettikleri fiyattır.

Kur marjı; alış ile satış kuru arasındaki farktır.

Çapraz kur; iki ulusal para arasındaki kur başka bir ulusal para paydasında hesaplanır.

Efektif kur; kaydi forma dönüşmemiş, ekonomik birimlerin ellerinde tuttıkları miktardır.

Döviz arbitrajı; bir kıymetin fiyat farklılıklarından yararlanmak üzere aynı anda (eş anlı olarak) alınıp satılmasıdır. Dövizin ucuz olduğu yerden alınıp pahalı olduğu yerde satılmasıdır.

Döviz spekülasyonu; ileride değerleneceği düşünülen kıymetin bugün satın alınmasıdır.

KONVERTİBİLİTE: Bir ülke parasının serbestçe öteki ülke parasına dönüşebilmesidir. İlk koşulu serbest piyasadır. Yararları; uluslararası işlemlerin bürokrasiden kurutulması, dış ilişkilerin geliştirilmesi, dünya ekonomisine katkıda bulunulmasıdır.

DÖVİZ KURU SİSTEMLERİ

Serbest Döviz Kuru (değişken – esnek): Arz ve talep tarafından belirlenir.

Sabit Kur Sistemi: Ülke parası sabit kur üzerinde altına ya da başka bir paraya bağlanır.

Devalüasyon: Yerli paranın değerinin aniden ve iradi olarak düşürülmesidir.

J eğrisi: Devalüasyon ilk etapta dış ticaret dengesini kötüleştirireceğini, ancak bu durumun belirli bir süre sonra tersine döneceğini iddia eden etkidir. Bu yaklaşım yurt içi ve yurt dışı talep esnekliklerinin 1'den büyük olduğu görüşüne dayanır. Bu durumda dış ticaret dengesi kısa dönemde bozulur, esnekliklerin arttığı uzun dönemde iyileşir.

Revalüasyon: Yerli paranın değerinin aniden ve iradi olarak yükseltilmesidir

ÖDEMELER BİLANÇOSU

Ana ülkede yerleşik gerçek kişi, işletme ve kurumların yabancı ülkelerle yürüttükleri ekonomik işlemlerin sistematik olarak tutulan kayıtlarıdır. 4 temel hesabı bulunur:

- **Cari İşlemler Hesabı (dış ticaret)**
- Mal ticareti (İhracat – ithalat)
- Hizmet ticareti (görünmez ticaret) turizm, bankacılık, sigortacılık, yabancı yatırımlardan kâr transferleri, leasing, danışmanlık, mühendislik
- Karşılıksız transferler bağışlar, işçi gelirleri
- **Sermaye Hesabı:**
- Doğrudan yatırımlar:
- Portföy yatırımları: (borçlar)
- Uzun vadeli sermaye hareketleri (hisse senetleri, tahviller)
- Kısa vadeli sermaye hareketleri
- **Resmi Rezervler:** Merkez Bankası tarafından tutulan altın v dövizlerdir.
- **Net hata ve noksanlar :** Unutmalar, gecikmeler, hatalar için kullanılır.

ÖNEMLİ:

Mal satarsak cari hesaba artı (+) mal alırsak cari hesaba eksi (–) kaydedilir. Yurtdışından hizmet alırsak cari hesaba eksi (–) yabancılara hizmet satarsak cari hesaba artı (+)

Yabancıların borsamızda elde ettiği faiz geliri ,cari hesaba eksi (–) , bizim yabancı ülkede elde ettiğimiz faiz geliri ,cari hesaba artı (+) kaydedilir.

Yabancıların bizden aldığı tahvilin maliyeti sermaye hesabına artı (+), bizim yabancılardan aldığımız tahvilin maliyeti sermaye hesabına eksi (–) olarak kaydedilir.

(Tahvilin maliyeti sermaye hesabına!, tahvilin faiz geliri cari hesaba)